

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Tolkning av individuella avtal och försäkringsavtal

- Finns det någon skillnad?

Masteruppsats i affärsjuridik (försäkringsrätt)

Författare: Karin Bucko

Handledare: Göran Wahlgren

Framläggningsdatum: 2011-12-07

Jönköping december 2011

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

The interpretation of individual contracts and insurance contracts

- Are there any differences?

Master's Thesis in Commercial and Tax law (Insurance law)

Author: Karin Bucko

Tutor: Göran Wahlgren

Date: 2011-12-07

Jönköping december 2011

Masteruppsats i affärsjuridik (försäkringsrätt)

Titel:	Tolkning av individuella avtal och försäkringsavtal – Finns det någon skillnad?
Författare:	Karin Bucko
Handledare:	Göran Wahlgren
Datum:	2011-12-07
Ämnesord	försäkringsrätt, försäkring, tolkning, avtal, standardavtal, villkor

Sammanfattning

Att företag skyddar sin verksamhet med hjälp av olika försäkringslösningar är idag vanligt. Syftet med försäkringen är att inbringa en trygghet för försäkringstagaren mot oönskade händelser. Följden blir att försäkringen är viktig ur ett socialt och samhällsekonomiskt perspektiv, särskilt då en inträffad skada kan innebära stora ekonomiska följder. Dock förekommer det fall där försäkringstagaren nekas ersättning. Anledningen kan vara att försäkringsgivaren tolkar försäkringsavtalet till försäkringstagarens nackdel. Hur man tolkar ett försäkringsavtal är därför av stor vikt med anledning av försäkringstagarens behov av trygghet och förutsägbarhet.

Tolkningen av försäkringsavtal finns inte behandlat omfattande i svensk rättspraxis. Underlag för vad gäller tolkningen av individuella avtal finns det desto mer av både i rättspraxis och i doktrin. Uppsatsens syfte är att utreda om man vid tolkningen av försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal enligt svensk rättspraxis. Syftet med uppsatsen har genomförts genom en studie av relevanta rättskällor som utrönar de tolkningsmetoder som används vid individuella avtal i komparitet med de tolkningsmetoder som används vid försäkringsavtal.

Komparationen mellan tolkningsmetoderna har frambringat en konkret slutsats om vilka skillnader som existerar. Skillnaderna talar för att tolkningsförfarandet vad gäller individuella avtal respektive försäkringsavtal bör särskiljas. Följden blir att det måste finnas en viss försiktighet med att förespråka ett enda tolkningsförfarande för samtliga avtal. Att tolkningsförfarandet bör särskiljas kan dock skapa svårigheter. Detta särskilt då individuella avtal samt försäkringsavtal kan vara av skiftande slag.

Master's Thesis in Commercial and Tax law (Insurance law)

Title:	The interpretation of individual contracts and insurance contracts - Are there any differences?
Author:	Karin Bucko
Tutor:	Göran Wahlgren
Date:	2011-12-07
Subject terms	Insurance law, insurance, interpretation, contract, standard contract, terms

Abstract

Companies protect their business by using different insurance solutions. The purpose of the insurance is to generate a security for policyholders against adverse events. The insurance is therefore important from a social and socio-economic perspective, particularly when a claim may cause financial penalties. However, there are cases when the policyholder is denied reimbursement. The reason may be that the insurance company interpret the insurance contract to the policyholder's disadvantage. How to interpret an insurance contract is therefore of great importance in respect of protection and predictability for the policyholder.

The interpretation of insurance contracts is not considered substantial in Swedish case law. There is more basis for the interpretation of individual contracts both in Swedish case law and in doctrine. The purpose of this thesis is to investigate whether the interpretation of insurance contracts can apply the same methods of interpretation as individual contracts according to Swedish case law. The purpose of this thesis has been carried out by a study of relevant sources of law that determine the interpretation method used on individual contracts in comparison with insurance contracts.

The comparison between the interpretation methods has produced a concrete conclusion on the differences that exist. The differences suggest that the interpretation process in terms of individual contracts and insurance contracts should be distinguished. This means that there must be some caution in advocating a single interpretation process for all contracts. The fact that the interpretation process should be separated, however, could create difficulties especially when the individual contracts and insurance contracts may be varying.

Innehåll

1	Inledning	3
1.1	Bakgrund.....	3
1.2	Syfte och avgränsning.....	4
1.3	Metod och material.....	5
1.4	Disposition.....	5
2	Allmänt om avtal och tolkning.....	7
2.1	Inledande bakgrund.....	7
2.2	Individuella avtal.....	9
2.3	Standardavtal	10
3	Tolkning av individuella avtal	12
3.1	Inledande bakgrund.....	12
3.2	Subjektiv tolkningsmetod.....	13
3.3	Objektiv tolkningsmetod	14
3.3.1	Inledande bakgrund	14
3.3.2	Språkinriktad analys	16
3.3.3	Norminriktad analys	19
3.3.4	Ändamåls- och systeminriktad analys.....	20
3.3.5	Illojalitetsanalys.....	22
3.3.6	Skälighetsinriktad analys	23
3.4	Allmänt om oklarhetsregeln	24
3.5	Sammanfattning	25
4	Företagsförsäkring.....	27
5	Tolkning av försäkringsavtal	29
5.1	Inledande bakgrund.....	29
5.2	Subjektiv tolkningsmetod.....	30
5.3	Objektiv tolkningsmetod	32
5.3.1	Inledande bakgrund	32
5.3.2	Ordalydelse	34
5.3.3	Klausulens syfte.....	36
5.3.4	Försäkringens och kundkretsens art.....	38
5.3.5	Traditioner i fråga om formulering.....	41
5.3.6	Anslutning till lagens uttryck	42
5.3.7	Gångse praxis.....	43
5.3.8	Andra relevanta faktorer	44
5.3.9	Förnuftig och rimlig reglering	46
5.4	Allmänt om oklarhetsregeln	48
5.5	Sammanfattning	50
6	Slutsats	52
	Källförteckning.....	54

Förkortningar

AVLK	Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättsens område
Avtalslagen	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättsens område
FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
HD	Högsta domstolen
KöpL	Köplag (1990:931)
Nft	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredning
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att företag skyddar sin verksamhet med hjälp av olika försäkringslösningar är idag vanligt. Försäkringsbolaget (försäkringsgivaren) åtar sig enligt försäkringsavtalet att ersätta inträffade skador gentemot att försäkringstagaren betalar premier.¹ Syftet med försäkringen är att medföra en trygghet för försäkringstagaren mot oönskade händelser.² Följden blir att försäkringen har en viktig roll ur en social och samhällsekonomisk synpunkt, särskild då en inträffad skada kan innebära stora ekonomiska följder.³ Stora ekonomiska följder kan innebära slutet särskilt för små- och medelstora företag som inte har tillräckliga resurser att ersätta skadan utan försäkringens skydd.

Med anledning av försäkringens viktiga roll som ett skydd för försäkringstagaren kan här särskilt nämnas ansvarsförsäkringen. Ansvarsförsäkringens syfte är att skydda försäkringstagaren mot de ekonomiska följderna av ett skadeståndsanspråk.⁴ Försäkringstagaren kan dock nekas ersättning för ett skadeståndsanspråk trots befintlig ansvarsförsäkring.⁵ Anledningen till detta kan vara att försäkringsgivaren tolkar ett försäkringsvillkor till nackdel för försäkringstagaren. Följden blir att försäkringstagaren står utan något skydd alls.

Svensk rättspraxis har inte behandlat många fall kring tolkning av försäkringsavtal för företag. Anledningen till detta kan vara att försäkringstagaren finner sig vid att man nekats ersättning och bedömer att försäkringsgivaren gjort en korrekt villkorstolkning. Vidare finns möjligheten att försäkringsgivaren betalar ut ersättning i de flesta fall och tvister uppstår således inte. En annan anledning kan vara att försäkringstvister sällan går till domstol utan löses på annat sätt.⁶ Oavsett anledning är frågan kring hur man tolkar ett försäkringsavtal av särskild vikt då försäkringstagaren skall kunna förutse sitt skydd och konsekvenserna av oönskade händelser.

¹ Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt, andra upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010, s. 15.

² Försäkringsavtalsrätt, s. 16.

³ Försäkringsavtalsrätt, s. 16.

⁴ Dennerståhl, Louise, Ansvarsförsäkring för företag, trettonde upplagan, Studentlitteratur, Stockholm 2009, s. 9.

⁵ Mål T-2806-09.

⁶ Försäkringsavtalsrätt, s. 24.

Baserat på det faktum att det inte finns mycket underlag kring hur tolkningen av försäkringsavtal företas av domstolarna, uppkommer frågan om man vid tolkningen av ett försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal.⁷ Frågan är av särskilt vikt för försäkringstagaren då denne skall kunna förutspå försäkringens skydd. Det förekommer dock väsentliga skillnader mellan individuella avtal och försäkringsavtal. Individuella avtal förhandlas fram mellan två parter gemensamt.⁸ Försäkringsavtalet är ett standardavtal där försäkringsgivaren utformat avtalet ensidigt.⁹ Då det uppkommer svårigheter med att veta hur försäkringsavtalet skall tolkas kommer efterföljande utredning att undersöka huruvida skillnaderna mellan det individuella avtalet och försäkringsavtalet kan påverka respektive tolkningsförfarande.

1.2 Syfte och avgränsning

Uppsatsens syfte är att utreda om man vid tolkning av försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal enligt svensk rättspraxis. För att kunna besvara syftet kommer en utredning att ske av de tolkningsmetoder som används vid individuella avtal i komparitet med de tolkningsmetoder som används vid tolkningen av försäkringsavtal. Tyngdpunkten ligger i frågeställningen vilka skillnader det finns bland tolkningsmetoderna.

Uppsatsen kommer endast att beröra tolkningen av företagsförsäkringar och utelämnar således tolkningen av konsumentförsäkringar. Med anledning av detta kommer utredning ej företas kring huruvida tolkningsmetoderna vid konsumentförsäkringar och företagsförsäkringar är jämförliga.

Utredning kring utländsk lagstiftnings tillämplighet kommer inte att företas. Uppsatsen kommer vidare inte att redogöra för ansvarsfrågor, ogiltighetsregler eller möjligheterna till jämkning av avtalet såtillvida det inte är relevant för framställningen.

Uppsatsen kommer ej att behandla fall där försäkringstagaren individuellt förhandlat fram försäkringsavtalet med försäkringsgivaren. Uppsatsen tar således endast sikte på renodlade standardavtal som utformats ensidigt av försäkringsgivaren.

⁷ Se liknande resonemang bland annat hos Adlercreutz, Axel, Avtalsrätt II, femte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2001, s. 57.

⁸ Adlercreutz, Axel, Avtalsrätt I, tolfte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2002, s. 47.

⁹ Bernitz, Ulf, Standardavtalsrätt, sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010, s. 15.

1.3 Metod och material

Uppsatsens utredning kommer att företas i två steg. I det första steget har utredning företagits av de tolkningsmetoder som används vid tolkningen av individuella avtal. Tyngdpunkten ligger på lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (AvtL) och dess förarbeten i den mån bestämmelserna är relevanta för uppsatsens syfte. Vidare tillmäts svensk rättspraxis på området stor betydelse i den mån fallen är relevanta för uppsatsens syfte. Utredningen har även tagit hjälp av doktrinen på området för att redogöra tolkningsmetoderna.

Det andra steget redogör för tolkningen av försäkringsavtal och besvarar frågan om vilka skillnader det finns bland tolkningsmetoderna. Tyngdpunkten ligger på svensk rättspraxis i den mån fallen är relevant för uppsatsen. Det förekommer dock en brist i svensk rättspraxis vilket kan innebära en begränsad bild över rådande rättsläge. Utredningen har därför tagit hjälp av doktrinen på området för att redogöra för tolkningsmetoderna. Vidare kommer den utredning som företagits i uppsatsens tidigare skede gällande tolkningen av individuella avtal få en stor betydelse i denna del, då en komparande studie är nödvändig för att utreda vilka skillnader det finns bland tolkningsmetoderna.

1.4 Disposition

Uppsatsens andra avsnitt inleder med en allmän del kring avtal och tolkning samt beskriver skillnaderna mellan det individuella avtalet och standardavtalet. Avsnittet har som syfte att fungera som ett underlag till uppsatsen och ge läsaren den bakgrundsinformation som är nödvändig.

Det tredje efterföljande avsnittet behandlar tolkningen av individuella avtal. Avsnittet redogör dels för de tolkningsmetoder som används, dels för hur dessa fungerar i en helhetsbedömning. Utredningen som företas sker utifrån metoden beskriven i avsnitt 1.3.

Avsnitt fyra är en kortfattad allmän bakgrund till företagsförsäkringen. Avsnittet beskriver företagsförsäkringens syfte och viktigaste komponenter. Avsnittet fungerar som ett underlag till efterföljande avsnitt fem som behandlar tolkningen av försäkringsavtal. I avsnitt fem sker en genomgång av de tolkningsmetoder som används vid tolkningen av

försäkringsavtal samt hur helhetsbedömningen ser ut. Utredningen som företas sker utifrån metoden beskriven i avsnitt 1.3. Avsnittet sammanväver det som redogjorts i avsnitt tre kring tolkningen av individuella avtal. Avsikten är att redogöra för skillnader kring tolkningsmetoderna.

Uppsatsens sjätte avsnitt är en slutsats av det som redogjorts i uppsatsen och besvarar frågeställningen om man vid tolkningen av försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal. Vidare behandlas konsekvenserna av det redogjorda. Avsnittet tar upp egna tankar kring vad utredningen visat.

2 Allmänt om avtal och tolkning

2.1 Inledande bakgrund

Ett avtal mellan två eller flera juridiska personer kan uppkomma av skiftande anledningar. Man vill optimera bolagets lönsamhet och påbörjar ett samarbete med en expertkonsult. Affärslokalen behöver målas och en målerifirma kontaktas. Man planerar flera nyanställningar och kontaktar en advokatbyrå som skriver olika typer av anställningsavtal. Ett företag vill minska sitt risktagande och tecknar en försäkring. I samtliga dessa exempel uppstår önskevårt ett skriftligt avtal där man vill säkerhetsställa den förändring som avtalats.¹⁰ Det skriftliga avtalet möjliggör en ömsesidig tillit och trygghet i ett affärsförhållande, samtidigt som det binder och utpekar parterna.¹¹

Den ömsesidiga tilliten och tryggheten i ett affärsförhållande bygger bland annat på det faktum att man har ett underlag med ömsesidiga förpliktelser att luta sig tillbaka mot. I det fall en situation uppstår som eventuellt strider mot avtalet har man ett skriftligt bevismedel om vad som avtalats. Målerifirman målar endast halva lokalen vilket beställaren inte är nöjd med. Beställaren menar att hela lokalen skulle målas enligt avtalet. Målerifirman håller inte med. Försäkringstagaren har råkat ut för en skada och vill utnyttja sin försäkring. Försäkringsgivaren menar att skadan inte täcks av försäkringsavtalet. Försäkringstagaren håller inte med. Problemen i de aktuella fallen uppstår således när uppfattningen kring vad som avtalats strider mot varandra.¹² Målerifirman och beställaren, försäkringsgivaren och försäkringstagaren, tolkar det skriftliga avtalet på olika sätt.

Två grundstenar inom avtalsrätten är principerna om avtalsfrihet och avtalsbundenhet.¹³ Med avtalsfrihet avses rätten för en part att bestämma om denne vill ingå ett avtal, med vem avtalet skall ingås samt vad avtalet skall innehålla.¹⁴ Med avtalsbundenhet avses skyldigheten att följa det man avtalat.¹⁵ Vad gäller exemplet ovan med målerifirman kan

¹⁰ Ramberg, Jan, Ramberg, Christina, *Avtalsrätten – En introduktion*, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2007, s. 15.

¹¹ *Avtalsrätt I*, s. 22.

¹² Ramberg Jan, Ramberg Christina, *Allmän avtalsrätt*, åttonde upplagan 2010, Norstedts Juridik, Stockholm, s. 147.

¹³ *Avtalsrätten – En introduktion*, s. 18.

¹⁴ *Avtalsrätten – En introduktion*, s. 18.

¹⁵ *Avtalsrätten – En introduktion*, s. 18.

det uppstå meningsskiljaktigheter om vad avtalet innehåller samt hur avtalet skall tolkas. Målerifirman samt beställaren är överens om att avtalet föreskriver att lokalen skall målas men inte i vilken omfattning lokalen skall målas. I förevarande fall förekommer oenighet vad gäller avtalsfriheten, vad avtalet skall innehålla. Situationen mellan parterna kan komma att lösas på olikartade sätt beroende på omständigheterna. Tvistigheten mellan parterna kan påverka skyldigheten att följa det man avtalat. Beställaren vill eventuellt inte stå fast vid sitt åtagande att betala för arbetet. Rätten att eventuellt fråntäda avtalet bör dock alltid särskiljas vad gäller tolkningsförfarandet. Vid tolkningsförfarandet kvarstår avtalsbundenheten.

Avtalstolkningen sker med hjälp av tolkningsdata vilket är det material som ligger till grund för själva avtalet.¹⁶ Vad gäller försäkringsfall uttalar HD att vissa ”faktorer” kan få betydelse vid avtalstolkningen.¹⁷ Faktorer torde i detta hänseende vara ett annat uttryck för tolkningsdata. Om avtalet inte föreskriver något alls på ett område där oenighet råder mellan parterna måste vid tolkningsförfarandet en utfyllning eller komplettering av avtalet ske.¹⁸ I annat fall sker tolkningsförfarandet baserat på det omtvistade villkoret i avtalet och en tydning av texten blir nödvändig.¹⁹ De praktiska skillnaderna vid tolkningsförfarandet vad gäller utfyllning alternativt tydning skall inte förstoras. Samma tillvägagångssätt vid tolkningsförfarandet torde företas med skillnaden att det vid utfyllning inte sker en tydning av avtalstexten, då denna de facto saknas.²⁰

Trots det faktum att alla avtal kan vara olikartade faller dessa under gemensamma regler vilket brukar karaktäriseras som den allmänna avtalsrätten.²¹ Således spelar det ingen roll om avtalet är tecknat med en expertkonsult alternativt en försäkringsgivare, enligt den allmänna avtalsrätten kommer vissa typer av problem att lösas på ett likartat sätt. Motsatsvis finns det speciella regler som behandlar vissa typer av avtal.²² Med gemensamma regler avses bland annat reglerna om slutande av avtal enligt 1 kap. 1-9 §§ AvtL, reglerna om fullmakt 2 kap. 10-27 §§ AvtL samt reglerna om avtalets ogiltighet enligt 3 kap. 28-38 §§ AvtL. Vad gäller försäkringsavtal regleras dessa även under speciallag-

¹⁶ Adlercreutz, Axel, Avtal – Lärobok i allmän avtalsrätt, elfte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2000, s. 103 samt s. 106.

¹⁷ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹⁸ Allmän avtalsrätt, s. 147-148.

¹⁹ Allmän avtalsrätt, s. 147-148.

²⁰ Allmän avtalsrätt, s. 148 samt Avtalsrätt II, s. 15 ff.

²¹ Allmän avtalsrätt, s. 22.

²² Allmän avtalsrätt, s. 22.

stiftning med försäkringsavtalslag (2005:104) (FAL). Spörsmål som inte finns lagreglerade får lösas med hjälp av metoder etablerade genom praxis vilket bland annat gäller tolkningen av avtal.²³ Efterföljande avsnitt 3 samt 5 kommer att redogöra för dessa metoder mer ingående.

Förutsättningsläran bör i detta sammanhang i korthet beröras. Förutsättningsläran bygger på oriktiga eller bristande förutsättningar vid avtalets ingående, alternativt i efterhand ändrande förhållanden.²⁴ Oriktiga eller bristande förutsättningar kan påverka avtalets fortgående. Den rådande åsikten torde vara att förutsättningsläran främst ses som ett komplement till ogiltighetsreglerna i avtalslagen.²⁵ Ogiltighet av avtalet torde vara den främsta påföljden.²⁶ Förutsättningsläran borde vidare kunna användas som ett komplement vid avtalstolkningen.²⁷ Samspelet mellan förutsättningsläran samt avtalstolkning är dock oklar.²⁸ Detta kan innebära att förutsättningsläran ses som ett komplement till avtalstolkningen för att utröna eventuell ogiltighet av avtalet. Vidare kan det sagda innebära att förutsättningsläran kan fungera som tolkningsdata för att belysa vad parterna avsett.²⁹ Baserat på förutsättningslärans osäkra tillämpningsområde, och dess överhuvudtaget omdiskuterade betydelse, kommer denna inte att tillmätas någon större betydelse i den fortsatta framställningen.

2.2 Individuella avtal

Det individuella avtalet karaktäriseras genom att två eller flera parter gemensamt förhandlat fram avtalet.³⁰ I den mest renodlade formen kan det te sig som så att parterna träffas och diskuterar vad avtalet skall innehålla och vilka prestationer som skall utföras. Parterna är eventuellt inte ense om vissa klausuler i avtalet och får omförhandla under en längre period. När parterna är överens om avtalets innehåll skriver man under avtalet. Parterna har gemensamt förhandlat fram ett individuellt avtal genom en utväxling av

²³ Avtalsrätt I, s. 34.

²⁴ Standardavtalsrätt, s. 135.

²⁵ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 82 ff., Avtalsrätt II, s. 134, Avtalsrätt I, s. 280 samt Hedwall, Mattias, Tolkning av kommersiella avtal, första upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1994, s. 38.

²⁶ Allmän avtalsrätt, s. 199, Avtal – Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 92-93 samt Avtalsrätt II, s. 134.

²⁷ NJA 1996 s. 410, Avtalsrätt I, s. 279 samt Avtalsrätt II, s. 139.

²⁸ Liknande resonemang företas gällande förutsättningslärans samband med ogiltighetsreglerna av Ramberg i Allmän avtalsrätt, s. 199.

²⁹ Avtalsrätt II, s. 133. Adlercreutz är av åsikten att förutsättningar torde kunna fungera som tolkningsdata för att belysa vad parterna avsett och uppfattat.

³⁰ Allmän avtalsrätt, s. 137.

anbud och accept enligt 1 § AvtL. Under avtalsförhandlingarna till det individuella avtalet förutsätts parterna ha uttryckt en gemensam partsvilja.³¹ Den gemensamma partsviljan ligger till grund för det individuella avtalet, se avsnitt 3.2.

Huvudsyftet med det individuella avtalet är, som tidigare nämnts, att säkerhetsställa den förändring som avtalats.³² Det skriftliga avtalet möjliggör en ömsesidig tillit och trygghet i ett affärsförhållande samtidigt som det binder och utpekar parterna.³³ Individuella avtal kan vara av varierande slag. Det tillhör inte ovanligheten att standardiserade klausuler integreras i ett annars individuellt avtal. Denna uppsats kommer dock endast att behandla renodlade individuella avtal utan inslag av standardiserade klausuler.

2.3 Standardavtal

Framväxten av en modern teknologi har påverkat ett avtals tillkomst.³⁴ Det är snarare regel än undantag att avtalet i förväg har fixerats och påverkats av en part genom ett standardavtal. Det karaktäristiska för ett standardavtal är således att det är ensidigt utformat av en part.³⁵ Standardavtalet kan sedan användas till samtliga framtida affärsförbindelser av samma slag. En typ av standardavtal är försäkringsavtalet, se avsnitt 4.

Standardavtalet har flera funktioner. Det kan vara praktiskt omöjligt att utforma ett avtal i varje enskilt fall.³⁶ Standardavtalet innebär därför både kostnadsbesparingar och en tidseffektivitet. Vidare kan standardavtalet skapa preciseringar i fall där avtalstypen inte finns reglerad i lag alls.³⁷ Det bör särskilt påpekas att standardavtalet objektivt sett inte skiljer sig från det individuella avtalet. Huvudsyftet med standardavtalet är fortfarande att säkerhetsställa den förändring som avtalats likt det individuella avtalet.³⁸ Standardavtal samt individuella avtal karaktäriseras båda som avtal enligt 1 § AvtL vilket innebär att i huvudsak samma rättsprinciper blir tillämpliga.

³¹ Gemensam partsvilja kan även uttryckas som gemensam partsavsikt. Se Lehrberg, Bert, Avtalsstolkning, fjärde upplagan, Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Uppsala 2006, s. 35.

³² Avtalsrätten – En introduktion, s. 15.

³³ Avtalsrätt I, s. 22.

³⁴ Allmän avtalsrätt, s. 137.

³⁵ Standardavtalsrätt, s. 15.

³⁶ Standardavtalsrätt, s. 20.

³⁷ Standardavtalsrätt, s. 20.

³⁸ Avtalsrätten – En introduktion, s. 15.

Skillnaden ligger främst i att standardavtalet är ensidigt utformat medan det individuella avtalet är förhandlat gemensamt mellan parterna. Det individuella avtalet har inte karaktären av ett förtryckt dokument som sedan kan användas i samtliga affärsförbindelser av samma slag. Det individuella avtalet är till synes mer unikt i sin karaktär till skillnad från standardavtalet. Vidare kan det förekomma skillnader mellan olika former av standardavtal på ena sidan, samt individuella avtal på andra sidan. Olika standardavtal kan ha olika mål och syften vilket kan skapa ytterligare skillnader. Vad gäller försäkringsavtalets särdrag som standardavtal, se avsnitt 4.

3 Tolkning av individuella avtal

3.1 Inledande bakgrund

För att besvara syftet om man vid tolkningen av försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal är det nödvändigt att i ett första steg utreda de tolkningsmetoder som används i praxis för individuella avtal.

Syftet med avtalstolkningen är att fastställa vad som avtalats mellan parterna.³⁹ Det sagda innebär att avtalet är oklart eller ofullständigt på någon punkt.⁴⁰ Obligationsrättskommittén har i motiven till 32 § 1 st. AvtL framhållt utgångspunkten för avtalstolkning; ”vad som skall anses utgöra innehållet av en avgiven viljeförklaring hava domstolarna att fastställa genom tolkning av förklaringen, varvid hänsyn naturligtvis bör tagas icke blott till dennas ordalydelse utan till samtliga omständigheter, som kunna vara av betydelse för ett riktigt bedömande av dess innebörd”.⁴¹

Baserat på yttrandet av obligationsrättskommittén är den individuella avtalstolkningens huvudsakliga och primära syfte att fastställa parternas gemensamma viljeförklaring. Parternas gemensamma viljeförklaring är grunden till avtalet och kan härledas till principen om avtalsfrihet. Uppfattningen att primärt vid tolkningsförfarandet fastställa den gemensamma partsviljan genom en subjektiv tolkningsmetod torde vara det rådande synsättet vad gäller individuella avtal.⁴² Anledningen till detta borde vara att det individuella avtalet karaktäriseras av att två eller flera parter gemensamt förhandlat fram avtalet med en viss innebörd. Det sagda innebär att det skriftliga avtalet som sådant kan tillmätas sekundär, om än viktig, betydelse.⁴³

Som obligationsrättskommittén yttrade skall vid tolkningen av viljeförklaringen hänsyn tas till viljeförklaringens ordalydelse samt övriga omständigheter som kan vara av betydelse. Följden blir att olika individuella avtal kan ha olikartade tolkningsdata som tillde-

³⁹ Avtalsrätt II, s. 31.

⁴⁰ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 103.

⁴¹ NJA II 1915 s. 251. Att obligationsrättskommitténs yttrande är ledande för avtalstolkningen torde vara den rådande åsikten. Se bland annat Avtalsrätt II, s. 31 samt Avtalstolkning, s. 32.

⁴² Se bland annat NJA 1990 s. 24, NJA 1999 s. 35, Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 106 samt Avtalsrätt II, s. 47.

⁴³ För liknande resonemang se Avtalsrätt II, s. 47.

las avgörande betydelse.⁴⁴ Konsekvensen blir att det förekommer svårigheter med att systematisera tolkningsförfarandet i en modell. Förfarandet kan behöva ändras och anpassas till det enskilda fallet för att ge en rättvis helhetsbild över situationen.⁴⁵ Det sagda innebär att tolkningsförfarandet kan variera i olika fall.

Efterföljande avsnitt kommer att utreda vilka generella tolkningsdata som kan tillmätas betydelse vid tolkningen av det individuella avtalet. Utredningen tar sikte på att det primära vid avtalstolkningen är att fastställa den gemensamma partsviljan enligt en subjektiv tolkningsmetod. Den subjektiva tolkningsmetoden kräver oftast hjälp av en objektiv tolkningsmetod. Den objektiva tolkningsmetoden genomsyras således av en subjektiv tolkningsmetod.

3.2 Subjektiv tolkningsmetod

Utgångspunkten vid tolkningen av ett individuellt avtal är som tidigare nämnts att fastställa den gemensamma partsviljan enligt en så kallad subjektiv tolkningsmetod.⁴⁶ Den gemensamma partsviljan utmynnar i den avtalsfrihet som råder vilket innebär att parterna själva bestämmer om var, när och hur avtalet skall ingås.⁴⁷ Att utgångspunkten blir den gemensamma partsviljan blir således en självklar och avgörande del i tolkningsförfarandet.⁴⁸

Den gemensamma partsviljan som skall beaktas är den vid avtalets tillkomst.⁴⁹ Det förekommer dock svårigheter med att endast nyttja en subjektiv tolkningsmetod ensam vid avtalstolkningen. Den gemensamma partsviljan går inte att ta på och är i bästa fall en muntlig diskussion mellan parterna.⁵⁰ Följden blir att det kan förekomma stora bevis-svårigheter med att utröna den gemensamma partsviljan rent subjektivt. I det fall man inte kan fastställa den gemensamma partsviljan genom en subjektiv tolkningsmetod ensam får ledning tas från andra tolkningsdata för att på så sätt utröna den gemensamma

⁴⁴ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 106.

⁴⁵ Allmän avtalsrätt, s. 147.

⁴⁶ NJA II 1915 s. 251, NJA 1990 s. 24, NJA 1999 s. 35, Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 106 samt Avtalsrätt II, s. 47.

⁴⁷ Avtalsrätten – En introduktion, s. 18.

⁴⁸ NJA II 1915 s. 251, NJA 1990 s. 24 samt NJA 1999 s. 35.

⁴⁹ Avtalsrätt II, s. 44.

⁵⁰ Se bland annat NJA 1999 s. 35.

partsviljan.⁵¹ Andra tolkningsdata fungerar således som ett bevismedel för den gemensamma partsviljan. Efterföljande avsnitt kommer att redogöra för de mest grundläggande tolkningsdata vad gäller individuella avtal.

3.3 Objektiv tolkningsmetod

3.3.1 Inledande bakgrund

En objektiv tolkningsmetod fungerar som ett bevismedel för den subjektiva tolkningsmetoden.⁵² Som tidigare nämnts får det anses innebära att den objektiva tolkningsmetoden genomsyras av en subjektiv tolkningsmetod. Målet är att finna den gemensamma partsviljan bakomliggandes avtalet. Vid den objektiva tolkningsmetoden vad gäller individuella avtal skall hänsyn tas till avtalets ordalydelse samt andra omständigheter av betydelse.⁵³ I praxis finns det inte konsekvent uttryckt vilka omständigheter av betydelse som beaktas vid tolkningen av individuella avtal.⁵⁴ Anledningen kan vara att omständigheterna av betydelse varierar från fall till fall beroende på utslagsgivande partsvilja. HD har bland annat uttryckt att vid tolkningen skall ”inte bara lydelsen av avtalsvillkor beaktas utan även omständigheter vid dessas tillkomst och vad som kan utrönas om parternas avsikter kan få betydelse”.⁵⁵ I ett annat fall har HD uttalat att ”en naturlig utgångspunkt för tolkningen av entreprenadavtalet i detta hänseende blir då den innebörd som begreppet samtliga arbeten kan anses ha i allmänt språkbruk. Det måste därefter undersökas om avtalets innehåll i övrigt eller branschpraxis ger anledning att tolka begreppet på särskilt sätt”.⁵⁶ Bristen på konsekvens samt enhetlighet i rättspraxis kan innebära nackdelar då det ger ett större utrymme av oklarhet för avtalstolkningen. För att utröna vilka omständigheter som kan vara av betydelse krävs en noga genomläsning av rättspraxis.

Av pedagogiska skäl kommer denna uppsats att uppdelas i den objektiva tolkningsmetoden i en språkinriktad analys, norminriktad analys, ändamåls- och systeminriktad ana-

⁵¹ NJA 1999 s. 35 samt Avtalsrätt II, s. 47.

⁵² Avtalsrätt II, s. 47.

⁵³ NJA II 1915 s. 251.

⁵⁴ Se bland annat NJA 1990 s. 24, NJA 1997 s. 382 samt NJA 1999 s. 35.

⁵⁵ NJA 1997 s. 382.

⁵⁶ NJA 1990 s. 24.

lys, illojalitetsanalys, skälighetsinriktad analys samt oklarhetsregeln.⁵⁷ Uppdelningen som företas får dock ingen påverkan vad gäller bedömningsgrunderna i praxis utan är endast av pedagogiska skäl. Ramberg nyttjar omständigheter före och efter avtalsslutet som självständig tolkningsdata då, omständigheter både före och efter avtalstidpunkten kan påverka tolkningen av ett avtal.⁵⁸ Att nyttja omständigheterna före och efter avtalsslutet blir dock enligt min mening opraktiskt utan ett stöd av andra tolkningsdata. Följden blir att förevarande tolkningsdata nära sammanhänger med andra moment i tolkningsförfarandet, och en självständighet för detta tolkningsdata blir enligt min mening inte nödvändigt.

”Omständigheter av betydelse”, som uttryckt av obligationskommittén, är ett icke uttömmande begrepp vilket innebär att samtliga omständigheter i det enskilda fallet kan tillmätas betydelse.⁵⁹ Följden torde vidare *é contrario* bli att tolkningsdata eventuellt kan tillmätas olikartad betydelse beroende på det enskilda fallet.⁶⁰ Det sagda innebär att det förekommer oklarheter till hur olika tolkningsdata skall vägas mot varandra. Det torde vara så att det eventuellt är omöjligt att fastställa en rangordning mellan momenten. Detta kan härledas till att det förekommer svårigheter med att systematisera hela tolkningsförfarandet som sådant. Följden blir att tyngden av ett visst moment kan variera från ett fall till ett annat beroende på den uttryckta partsviljan. Detta uttrycks av HD som framför att övervägande skäl skall tala för en viss tolkning.⁶¹

Trots det faktum att det förekommer svårigheter med att systematisera det objektiva tolkningsförfarandet, kommer HD fram till att övervägande skäl talar för en viss tolkning primärt genom en språkinriktad analys.⁶² Detta borde vara en naturlig utgångspunkt särskilt då avtalets ordalydelse är det främsta uttrycket för den gemensamma partsviljan. Resterande tolkningsdata torde vara sekundära och tillges endast en större betydelse i det fall en starkare partsvilja uttrycks genom dessa, eller, i det fall den språkinriktade analysen fortfarande gör avtalet oklart.⁶³ Efterföljande utredning kommer att behandla för de mest grundläggande tolkningsdata som kan få betydelse vid tolkningen

⁵⁷ Denna uppdelning företas, med viss modifikation, av Ramberg i Allmän avtalsrätt, s. 147 ff., samt i viss mån av Adlercreutz i Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 103 ff.

⁵⁸ Allmän avtalsrätt, s. 164.

⁵⁹ NJA II 1915 s. 215. Obligationskommittén uttalade att ”även andra...”.

⁶⁰ För liknande resonemang se Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 106.

⁶¹ Se NJA 1990 s. 24 samt NJA 1997 s. 382.

⁶² Se bland annat NJA 1990 s. 24 samt NJA 1999 s. 35.

⁶³ För liknande resonemang se Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 106.

av ett individuellt avtal. Det sagda innebär att utredningen inte på något sätt är uttömmande.

3.3.2 Språkinriktad analys

Utgångspunkten vid en språkinriktad analys är det omtvistade avtalets ordalydelse.⁶⁴ Avtalets ordalydelse kan anses ge uttryck för den gemensamma partsviljan och får oftast stor betydelse.⁶⁵ Vidare skapar tyngden av avtalets ordalydelse ett incitament för parterna att upprätta skriftliga och tydliga avtal. Detta möjliggör för andra berörda personer att lägga avtalet till grund för andra affärsförhållanden vilket särskilt gäller i kommersiella sammanhang där många parter kan vara inblandade i en affärstransaktion.⁶⁶

Beroende på avtal och situation finns det flera tillvägagångssätt vid en språkinriktad analys. Målet är att fastställa och klargöra innebörden av ett oklart avtal.⁶⁷ Den språkinriktade analysen utgår främst från att utreda den gemensamma partsviljan bakomliggandes texten, i det fall sådan kan bevisas.⁶⁸ I det fall partsviljan ej kan utrönas utgår analysen från vad ordalydelsen innebär för gemene man (allmänt språkbruk) eller vad ordalydelsen innebär för en sakkunnig i tekniska sammanhang.⁶⁹ Beroende på vilket tillvägagångssätt domstolen väljer kan slutresultatet av analysen komma att skilja sig åt. Avtalets ordalydelse från ett allmänt språkbruk kan avsevärt komma att skilja sig åt mot den sakkunniges. Vidare kan ordalydelsen genom en gemensam partsvilja få en annan betydelse. Detta tyder på att avtalstolkningen, i språkligt hänseende, kan skilja sig åt mellan olika avtal. Följden blir att olika avtal kan tolkas olikartat i den språkinriktade analysen beroende på partssammansättning och situation.

NJA 1997 s. 382 behandlade tolkningen av ett finansieringsavtal. Ett bolag var i behov att köpa ett annat bolag och beviljades finansiering av tre finansieringsbolag. Som säkerhet för finansieringen pantsatte bolaget sina aktier från det nya bolaget till det ena finansieringsbolaget och upplät panträtt i överhypotek till de två andra finansieringsbolagen.

⁶⁴ Allmän avtalsrätt, s.148.

⁶⁵ Se bland annat NJA 1990 s. 24, NJA 1999 s. 35 samt Avtal - Lärbok i allmän avtalsrätt, s. 10.

⁶⁶ Allmän avtalsrätt, s. 149.

⁶⁷ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 109.

⁶⁸ NJA II 1915 s. 251, NJA 1990 s. 24, NJA 1999 s. 35, Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 106 samt Avtalsrätt II, s. 47.

⁶⁹ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 109.

Kredittagaren försattes dock i konkurs och aktierna såldes på offentlig auktion. Finansieringsbolaget som fick panträtt i aktierna fick del av aktieförsäljningen. Finansieringsbolagen med panträtt i överhypoteket hävdade dock att de enligt avtalet hade rätt till betalning av finansieringsbolat grundat på försäljningen då en klausul i avtalet innebar ett s.k. efterställningsavtal. Den omtvistade klausulen löd ”av de medel som inflyter från försäljning av bolag ingående i affärsområdena rekrytering och urval/SES samt marknadskommunikation, skall amortering till Wasa ske upp till ett belopp av SEK 80 000 000 (åttio miljoner). Wasas fordran på Indevo (Holding/ därutöver skall vara efterställd SE-B:s fordran på grund av krediter vilka omfattas av detta avtal.” Finansieringsbolagen framförde att ordet efterställd i klausulen innebar att ett efterställningsavtal träffats.

HD började med att utreda vad ett efterställningsavtal var och konstaterade att det fanns en praktisk möjlighet för finansieringsbolaget att gentemot de andra två finansieringsbolagen träffa ett efterställningsavtal. Vad gäller ordalydelsen framförde HD att inte bara lydelsen av avtalsvillkoret har betydelse, utan även omständigheter vid avtalets tillkomst och vad som kan klarläggas om parternas avsikter. HD konstaterade i fallet att enbart förekomsten av ordet efterställd i det aktuella sammanhanget inte innebar att ett efterställningsavtal träffats. En anledning till detta torde vara att det inte förekommit några diskussioner mellan parterna över den problematiska situation som uppstod. HD fann därför att det i målet inte visats att någon gemensam partsavsikt om ett efterställningsavtal förelegat bakomliggandes ordalydelsen i avtalet.

Det aktuella fallet visar att ordet efterställd ur ett allmänt språkbruk inte visade tillräckligt tydligt att parterna träffat ett efterställningsavtal, men att en gemensam partsavsikt likväl hade kunnat peka på motsatsen. Detta visas genom att HD försöker att finna partsavsikten för att tyda lydelsen. I förevarande fall konstaterades det dock att parterna inte fört några diskussioner avseende den problematiska situation som uppstod. Följden blev således att en gemensam partsavsikt bakomliggandes ordalydelsen inte gick att finna. I det fall det hade visats att det förelegat en gemensam partsavsikt över den situation som uppstod torde lydelsen av ordet efterställd få en annan innebörd.

NJA 1999 s. 35 behandlar tolkningen av ett hyresavtal mellan två näringsidkare. Enligt hyresavtalet hade förstahandshyresgästen rätt att i andra hand hyra ut lokalen till en viss angiven andrahandshyresgäst. I det fall hyresförhållandet mellan fastighetsägaren och

förstahandshyresgästen skulle upphöra, godkände fastighetsägaren att andrahandshyresgästen trädde in på förstahandskontrakt. Andrahandshyresgästen godkände vidare att låta fastighetsägaren träda in i hyresvärdens ställe. Hyresavtalet mellan fastighetsägaren samt förstahandshyresgästen upphörde och tvist uppstod kring huruvida andrahandshyresgästen var skyldig att inta förstahandshyresgästens ställe trots att andrahandshyresavtalet hade upphört.

HD började med att konstatera att den gemensamma partsavsikten över innebörden av avtalet var oklart. Baserat på det som framförts av parterna kunde HD inte finna stöd för att någon av parterna utgick från att avtalet hade en viss innebörd. HD började således med en subjektiv tolkningsmetod men kunde inte finna någon ledning.

HD utvecklade vidare att det avgörande för hur avtalet skulle tolkas var avtalets ordalydelse, men att hänsyn även bör tas till andra omständigheter. Baserat på ordalydelsen i avtalet fann HD ett stöd för att andrahandshyresgästen och fastighetsägaren hade rätt att påkalla en fortsättning av hyresförhållandet när det första hyresförhållandet upphörde. Tillvägagångssättet för denna slutsats var en rent språklig tolkning av avtalet. Vidare tillmätte HD betydelse till det faktum att parterna vid avtalsslutet hade företagit diskussioner kring andrahandshyresgästens bundenhet. Diskussionerna mellan parterna samt den språkliga tolkningen talade för den tolkning som fastighetsägaren förespråkade.

HD framförde dock vidare att en sådan skyldighet hade varit alltför långtgående då andrahandshyresförhållandet hade upphört före upplösningen av förstahandshyresförhållandet. HD påpekade att en sådan tolkning inte längre skulle utgå från de aktuella förhållandena. I förevarande fall torde HD företa en rimlighets- och skälighetsbedömning. Den gemensamma partsavsikten vid ingåendet av avtalet kunde ha varit på det sätt som fastighetsägaren hade tolkat avtalet på, men att tolka avtalet på det sättet vid den aktuella situationen hade varit alltför långtgående. Ordalydelsen, trots klarhet och tydlighet, kan få ge vika för att den gemensamma partsviljan inte avsett att tolka en orimlig situation på ett visst sätt. Vidare belyser rättsfallet hur den objektiva tolkningsmetoden genomsyras av en subjektiv tolkningsmetod.

3.3.3 Norminriktad analys

Normer etablerade genom dispositiv rätt, handelsbruk, partsbruk, branschpraxis eller annan sedvänja kan påverka tolkningen av ett avtal.⁷⁰ Vilka krav som skall ställas på normerna får bedömas från fall till fall.⁷¹ Förutsättningen torde vara att normen är generell, accepterad, efterföljs och är skälig.⁷² Normerna kan således ge uttryck för vad som är vanligt förekommande i en viss affärsförbindelse.

NJA 1990 s. 24 behandlade tolkningen av uttrycket ”samtliga arbeten” i ett entreprenardavtal. Avtalet var i den aktuella delen utformad av parterna individuellt vid sidan av ett standardavtal. Tvisten i målet gällde den tidpunkt från vilken beställaren av arbetet skulle anses vara skyldiga att erlægga ränta på den kredit som byggbolaget beviljat i fråga om kostnader för index, ändrings- och tilläggsarbeten samt mervärdesskatt. Avtalet stadgade att index samt ändrings- och tilläggsarbeten skall betalas ”från och med nittionde dagen efter det att samtliga arbeten enligt detta avtal utförs”, samt avseende mervärdesskatt, ”från och med den dag då entreprenören senast har att betala mervärdesskatt till Länsstyrelsen med hänsyn till den tidpunkt då samtliga arbeten utförs”.

HD började tolkningsförfarandet med en subjektiv tolkningsmetod genom att framlägga att en gemensam partsvilja inte gick att utröna. Begreppet samtliga arbeten skulle därför primärt avgöras utifrån ett allmänt språkbruk. Vidare uttryckte HD att det därefter var tvunget att undersökas om avtalets innehåll i övrigt, eller branschpraxis, gav anledning att tolka begreppet på ett särskilt sätt. Vad gäller branschpraxis började HD att jämföra det individuella avtalet med standardavtalet. Standardavtalet skiljde sig i frågan om tidpunkten för betalning av räntorna till byggbolagets fördel. Standardavtalet innehöll dock en klausul som stadgade att särskilda avtalsvillkor rörande index, ändrings- eller tilläggsarbeten samt mervärdesskatt skall gälla. HD framförde därför att bestämmelserna i standardavtalet inte kunde tillmätas någon större betydelse vid tolkningen då parterna avsåg att avvika från standardregleringen.

⁷⁰ Se bland annat NJA 1990 s. 24 (*branschpraxis*), NJA 1999 s. 35 (*affärssammanhang*), NJA 2004 s. 363 (*partsbruk*). Jämför med 3 § köplag (1990:931) samt 1 § 2 st. AvtL. Se även Allmän avtalsrätt, s. 153 samt Avtalsrätt II, s. 62.

⁷¹ Regeringens proposition 1988/89:76 om ny köplag, s. 66.

⁷² Prop. 1988/89:76, s. 66.

Det aktuella fallet visar att ett standardavtal kan ge uttryck för en branschpraxis avseende tolkningen av ett individuellt avtal. Standardavtalet i förevarande fall tillät dock avsteg avseende tidpunkten för de aktuella räntorna. Detta innebar att beställarens tolkning avseende uttrycket samtliga arbeten likväl sammanstämde med branschpraxis. Vad gäller den gemensamma partsavsiktens betydelse belyser HD att parterna avsåg att avvika från standardavtalet. En gemensam partsavsikt att avvika från branschpraxis torde få företräde.⁷³ I förevarande fall kommer HD dock fram till att den gemensamma partsavsikten var att avvika från standardavtalet då standardavtalet de facto tillät avsteg. I det fall standardavtalet ej medgav avsteg torde enligt min mening standardavtalet tillmätas större betydelse då HD uttryckte att en gemensam partsvilja ej gick att utröna.

I NJA 2004 s. 363 var det fråga om ett fotograferingsavtal. Beställaren hade enligt fotografen använt fotografierna i en omfattning som gick utöver avtalet. HD framförde att beställaren av fotografierna hade förutsatt att samma villkor skulle gälla som vid ett tidigare avtal med fotografen. Med bakgrund av det tidigare avtalets innehåll fann HD att det nya avtalet inte hade en sådan begränsning som fotografen påstått.

Det bör här nämnas att användandet av normer torde vara särskilt svårt vid tolkningen av individuella avtal. Vid individuella avtal är utrönandet av den gemensamma partsviljan det primära vilket innebär att normer etablerade på annat sätt kan få ge vika.⁷⁴ Vidare kan det särskilt vid individuella avtal finnas en avsaknad av normer, vilket får till följd att denna tolkningsdata svårligen blir applicerbar i många fall.

3.3.4 Ändamåls- och systeminriktad analys

Vid tolkningen av ett individuellt avtal kan avtalets ändamål och system beaktas.⁷⁵ Med ändamål avses det syfte eller funktion det sammanhängande avtalet har.⁷⁶ Med avtalets system avses det oklara avtalsvillkoret i kontext med övriga villkor i avtalet.⁷⁷ Avtalet skall ses som en sammanhängande enhet vilket innebär att avtalets ändamål kan ge led-

⁷³ För liknande resonemang se Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s.106.

⁷⁴ Se NJA 1990 s. 24.

⁷⁵ Allmän avtalsrätt, s. 156.

⁷⁶ Allmän avtalsrätt, s. 158.

⁷⁷ Allmän avtalsrätt, s. 160.

ning för vad parterna velat åstadkomma i avtalsrelationen.⁷⁸ Oklara avtalsklausuler kan således tolkas med avtalets innehåll i övrigt samt med ledning av andra klausuler i avtalet.

Ramberg har valt att åtskilja dessa två analyser åt, eventuellt av pedagogiska skäl.⁷⁹ Enligt min mening bör dessa två analyser samverka för att uppnå ett optimalt resultat vid tolkningsförfarandet. Av den anledningen avser detta avsnitt att belysa den samverkan som finns. Avtalets syfte eller funktion kan vara svårt att fastställa utan avtalet som helhet i grunden, eller med ledning av andra klausuler i avtalet. På samma sätt förekommer det svårigheter med att se hur avtalet systematiskt är uppbyggt utan att avtalets ändamål och syfte beaktas. Efterföljande rättsfall belyser den samverkan HD gör mellan avtalets ändamål och system.

I NJA 1997 s. 382, se avsnitt 3.3.2 för bakgrund, utredde HD finansieringsavtalets syfte med ledning av avtalets klausuler. Avtalets bestämmelser framstod som ett uttryck för parternas gemensamma vilja att söka lösningar på problem som kunde uppstå. HD uttryckte att själva finansieringsavtalet kunde ha betydelse som en avsiktsförklaring för en viss situation.

NJA 1993 s. 436 rörde en tvist kring ett köpeavtal och huruvida en överlåten egendom varit behäftad med fel. Fallet berör inte ett tolkningsproblem av ett sådant slag som denna uppsats behandlar, men belyser en intressant synpunkt kring utredningen av vad som avtalats mellan parterna.⁸⁰ HD uttalade att avtalets ingress kunde användas som utgångspunkt för avtalet. Syftet med ingressen i förevarande fall var att motivera försäljningen för andra intressenter i en viss egendom. Ingressens uppgifter fick betydelse för utgången av målet. Dock poängterar HD att ingressen inte kan anses utgöra ett avtalsvillkor i egentlig mening. Förevarande fall visar betydelsen av avtalets syfte som tillvägagångssätt för att finna den gemensamma partsviljan vid avtalslutet.

Att använda sig av avtalets ändamål och system som ledning för ett oklart avtalsvillkor kan innebära nackdelar och fördelar. Det kan ge ett tillfredställande resultat särskilt då avtalet skall ses som en sammanhängande enhet. Att särskilja ett enskilt avtalsvillkor vid tolkningen från resterande delar kan få till följd att tolkaren inte får en helhetsbe-

⁷⁸ Se NJA 1990 s. 24, NJA 1997 s. 382, NJA 1999 s. 35.

⁷⁹ Allmän avtalsrätt, s. 156 samt s. 160.

⁸⁰ För liknande resonemang se Allmän avtalsrätt, s. 158 samt Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 110.

dömning vilket kan ge ett otillfredsställande slutresultat. Detta särskilt då parterna vid avtalets ingående torde haft en helhetsavsikt med avtalet. Dock kan det i vissa fall förefalla problematiskt med att försöka tolka ett enskilt avtalsvillkor med ledning av avtalets ändamål. Avtalsvillkoret har oftast utformats särskilt av parterna för att reglera en viss situation och får således en självständig betydelse.⁸¹ Att bryta villkorets självständighet med avtalets ändamål torde innebära att enskilda villkor ses som sekundära till avtalet som helhet. Att nyttja avtalets ändamål och system som tolkningsdata vad gäller individuella avtal borde därför företas med viss försiktighet.

3.3.5 Illojalitetsanalys

Ondtros- eller dolusprincipen innebär att en part blir bunden av motpartens uppfattning av avtalet om denne haft kännedom om att motparten uppfattat det på ett annat sätt.⁸² Illojalitetsanalysen går ut på att utröna huruvida en avtalspart varit medveten om motpartens tolkning av avtalet vid avtalsslutet. Följden för den ondtroende parten kan bli att denne får lida konsekvenserna av att inte ha försökt att undanröja risken för missförstånd.⁸³ Det existerar således en form av klagörandeplikt för parterna.⁸⁴ Illojalitetsanalysen kan ses som en strävan efter att säkerhetsställa lojalitet i avtalsförhållandet.

Två rättsfall kan fungera som belysande exempel på situationen som avses. I NJA 1997 s. 382, se avsnitt 3.3.2 för bakgrund, uttalade HD att det inte var styrkt att finansieringsbolaget vid avtalsslutet insett eller måste ha insett att finansieringsbolagen haft en viss uppfattning om avtalsinnehållet. Vidare framför HD i NJA 1999 s. 35, se avsnitt 3.3.2 för bakgrund, att utredningen i målet ej gav stöd för att någon av parterna vid avtalsslutet utgick från att avtalet hade en viss innebörd och att motparten insåg eller måste ha insett detta.

Illojalitetsanalysen företas dock knappordigt av HD i samtliga fall vilket innebär att en omfattande utredning inte företas. Anledningen till detta torde vara att problematiken i tolkningsförfarandet oftast inte föreligger i att den ena parten medvetet undanhåller viss information, eller att den ena parten inser att motparten uppfattar avtalet på ett annat sätt vid avtalsslutet. Problematiken vad gäller tolkningen ligger snarare enligt min mening i

⁸¹ Allmän avtalsrätt, s. 159.

⁸² Laganalogi av 6 § 2 st. AvtL. Se även Avtalsrätt II, s. 118 samt Allmän avtalsrätt, s. 161.

⁸³ Allmän avtalsrätt, s. 161.

⁸⁴ Avtalsrätt II, s. 122.

att parterna trots överensstämmande viljor vid avtalsslutet, i verkligheten lägger olikartad innebörd i uttrycken.⁸⁵ Illojalitetsanalysen blir då i den aktuella situationen verkninglös, och klargörandeplikten överflödigt.

3.3.6 Skälighetsinriktad analys

Avtalstolkningen skall leda till ett rimligt och skäligt resultat.⁸⁶ Detta kan jämföras med 36 § AvtL som stadgar att oskäliga avtalsvillkor kan jämkas. Oskälighetsregeln kommer dock inte att utredas i denna uppsats. Ramberg uttrycker att ”avtalstolkaren skall fastställa ett avtalsinnehåll som framstår som vettigt och med en rimlig balans mellan parterna”.⁸⁷ Enligt min mening torde en rimlig balans mellan parterna vara svåruppnåelig. Avtalstolkaren har att fastställa någon av parternas tolkning.⁸⁸ Följden blir att den förlorande parten automatiskt upplever att avtalstolkningen är orimlig och att balans inte uppnåtts. I NJA 1990 s. 24, se avsnitt 3.3.3 för bakgrund, fastställde HD att en tolkning med allmänt språkbruk inte ledde till orimliga resultat. HD påpekade emellertid att tolkningen visserligen gav ett oförmånligt resultat för byggbolaget, men att den ändå är att anse som skäligt och rimligt då byggbolaget haft möjlighet att undvika olägenheten. Rättsfallet visar således att en balans mellan parterna inte torde vara en förutsättning utan att skälighet och rimlighet primärt prioriteras.

NJA 2005 s. 142 behandlade tolkningen av ett leasingavtal. Leasingavtalet stadgade i en klausul att ”skulle ränteläget ändras på den marknad där leasegivaren finansierar sin verksamhet, äger han i motsvarande mån ändra angiven leasingavgift”. Tvist uppstod huruvida sänkt ränteläge på marknaden angav en skyldighet för leasinggivaren att i motsvarande mån sänka leasingavgiften. HD yttrade vad gäller skälighetsbedömningen att leasegivaren har att tillämpa klausulen på ett lojalt och konsekvent sätt. Rätten att höja leasingavgiften motsvaras av en skyldighet att sänka leasingavgiften vid en räntenedgång. I förevarande fall visar rättsfallet att det inom rimlighets- och skälighetsbedömningen torde finnas inslag att lojalitet och kontinuitet. En viss tolkning av ett avtal leder inte till ett skäligt och rimligt resultat i det fall tolkningen inte är att anse som lojal och konsekvent gentemot en part.

⁸⁵ För liknande resonemang se Avtalsrätt II, s. 111 samt s. 118.

⁸⁶ Avtalsrätten – En introduktion, s. 85.

⁸⁷ Allmän avtalsrätt, s. 169.

⁸⁸ 17 kap. 3 § (1942:740) rättegångsbalk (RB).

Skälighetsbedömningen som företas utgår således från att tolkningen skall leda till ett rimligt och skäligt resultat. Leder tolkningen till ett oskäligt resultat torde en viss tolkning ej kunna tillämpas och följden kan i stället bli att jämnkningsregeln i 36 § AvtL aktualiseras.⁸⁹ Detta förutsätter dock enligt min mening att den gemensamma partsviljan är okänd då denna torde få företräde framför ett skäligt resultat. Detta framkommer i NJA 1990 s. 24, se avsnitt 3.3.3 för bakgrund, där HD uttrycker att tolkningen visserligen gav ett oförmånligt resultat för byggbolaget, men att byggbolaget haft möjligheten att undvika olägenheten genom att följa det som avtalats. Att göra en rimlighetsbedömning förefaller då enligt min mening innebära en inskränkning i den avtalsfrihet som råder. Konsekvensen blir att den skälighetsinriktade analysen inte lätt kan appliceras vid tolkningen av individuella avtal med en gemensam partsvilja i grunden. I det fall en gemensam partsvilja inte kan utrönas torde det fortfarande enligt min mening förekomma skillnader. Det finns en tendens att i ett sådant fall beakta en slags fiktiv gemensam partsvilja, d.v.s. vad parterna torde avsett vara en skälig och lojal reglering.⁹⁰

3.4 Allmänt om oklarhetsregeln

Oklarhetsregeln innebär att ett oklart avtalsvillkor skall tolkas till nackdel för den part som författat den otydliga avtalstexten.⁹¹ Regeln finns lagfäst vad gäller konsumentförhållanden i 10 § lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (AVLK) som stadgar ”att om innebörden av ett avtalsvillkor som inte varit föremål för individuell förhandling är oklar, skall vid en tvist mellan en näringsidkare och en konsument villkoret tolkas till konsumentens förmån”. Lagregeln har dock inte något företräde utanför sitt tillämpningsområde.⁹² Följden blir att den lagfästa oklarhetsregeln endast är tillämplig i konsumentförhållanden vad gäller avtalsvillkor som inte varit föremål för individuell förhandling. Med avtalsvillkor som inte varit föremål för individuell förhandling avses standardavtal.⁹³

⁸⁹ Allmän avtalsrätt, s. 169.

⁹⁰ NJA 2005 s. 142.

⁹¹ Avtalsrätt II, s. 98 samt Allmän avtalsrätt, s. 170. Oklarhetsregeln kan även betecknas som en culpa-regel.

⁹² Regeringens proposition 1994/95:17 oskäliga avtalsvillkor m.m. Införlivande med svensk rätt av EG:s direktiv om oskäliga avtalsvillkor i konsumentförhållanden, s. 101.

⁹³ Prop. 1994/95:17, s. 100.

Vad gäller tolkningen av individuella avtal mellan näringsidkare torde den allmänna uppfattningen vara att oklarhetsregeln har ett ytterst begränsat, om inte obefintligt, tillämpningsområde.⁹⁴ Samma begränsade roll torde oklarhetsregeln inneha vid individuella avtal mellan näringsidkare och konsument, alternativt mellan två fysiska personer. I förarbetet till 10 § AVLK avfärdar man möjligheten till att omfattas av lagen i det fall konsumenten samt näringsidkaren formulerat ett omtvistat villkor under individuell förhandling.⁹⁵ Anledningen till detta torde vara att individuella avtal som förutsättning författas tillsammans av parterna och således ger uttryck för en gemensam partsvilja. Att i förevarande fall då tolka ett oklart avtalsvillkor till författarens nackdel förefaller praktiskt omöjligt. Oklarhetsregeln torde dock med försiktighet kunna användas vid standardavtal näringsidkare emellan. Följden av detta torde bli att oklarhetsregeln, om inte obefintlig vad gäller individuella avtal, till synes kan ha en roll vad gäller företagsförsäkringar.⁹⁶ Avsnitt 5.4 vad gäller oklarhetsregelns tillämplighet vid företagsförsäkringar kommer att utreda denna möjlighet.

3.5 Sammanfattning

Tolkningsförfarandet för det individuella avtalet karakteriseras av en subjektiv och objektiv tolkningsmetod. Utgångspunkten vid tolkningen av det individuella avtalet är att fastställa den gemensamma partsviljan genom en subjektiv tolkningsmetod. Den objektiva tolkningsmetoden fungerar som ett bevismedel för den subjektiva tolkningsmetoden. Det kan uttryckas som att den objektiva tolkningsmetoden genomsyras av en subjektiv tolkningsmetod. Den objektiva tolkningsmetoden kan bestå av en språkinriktad analys, ändamåls- och systeminriktad analys, illojalitetsanalys samt skälighetsinriktad analys. Oklarhetsregeln torde inte kunna tillämpas vid individuella avtal näringsidkare emellan. Den objektiva tolkningsmetoden är dock inte uttömmande vilket innebär att samtliga omständigheter i det enskilda fallet kan tillmätas betydelse.

Vid den språkinriktade analysen utgår tolkningen främst från att utreda den gemensamma partsviljan bakomliggandes ordalydelsen. I det fall partsviljan ej kan utrönas utgår analysen från vad ordalydelsen innebär från ett allmänt språkbruk alternativt för en

⁹⁴ Se prop. 1994/95:17, s. 101, Avtalsrätt II, s. 98 och s. 102 samt Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 111.

⁹⁵ Prop. 1994/95:17, s. 100.

⁹⁶ NJA 2001 s. 750.

sakkunnig i tekniska sammanhang. Det sagda innebär att slutresultatet av analysen kan skilja sig åt beroende på vilket tillvägagångssätt som väljs. Vad gäller den norminriktade analysen utgår denna från normer etablerade genom dispositiv rätt, handelsbruk, partsbruk, branschpraxis eller annan sedvänja. Normerna kan ge ledning för hur det oklara avtalet skall tolkas. Brukandet av normer torde dock vara särskilt svårt vad gäller individuella avtal. Vid individuella avtal är utrönandet av den gemensamma partsviljan det primära vilket innebär att normer etablerade på annat sätt kan få ge vika. Vidare kan det särskilt vid individuella avtal finnas en avsaknad av normer, vilket får till följd att denna tolkningsdata kan vara svårapplicierbar.

Vidare kan avtalets ändamål och system beaktas vid tolkningsförfarandet. Oklara avtalsklausuler kan tolkas med ledning av avtalets innehåll i övrigt samt med ledning av andra klausuler i avtalet. Att beakta avtalets ändamål och system kan ge ett tillfredställande resultat grundat på att avtalet skall ses som en sammanhängande helhet. Motsatsvis har avtalsvillkoret oftast en självständig betydelse då parterna utformat denna särskilt för att reglera en viss situation. Att bryta villkorets självständighet torde innebära att enskilda villkor ses som sekundära till avtalet som helhet. Vad gäller illojalitetsanalysen går denna ut på att utröna huruvida en avtalspart varit medveten om motpartens tolkning av avtalet vid avtalsslutet. Har parten varit medveten om motpartens tolkning kan denne bli bunden av motpartens uppfattning. Vid tolkningsförfarandet aktualiseras ofta inte illojalitetsanalysen. Problematiken vad gäller tolkningen ligger snarare i att parterna trots överensstämmande partsviljor vid avtalsslutet i verkligheten lägger olikartad innebörd i uttrycken.

Den skälighetsinriktade analysen utgår från att tolkningen av ett avtalsvillkor skall leda till ett slutresultat som är rimligt och skäligt. I det fall tolkningen hade lett till orimliga resultat torde en viss tolkning inte kunna tillämpas. Detta förutsätter dock att den gemensamma partsviljan ej är känd då denna borde få företräde framför ett rimligt resultat.

Det karaktäristiska för tolkningen av det individuella avtalet är att den gemensamma partsviljan har störst betydelse. Det föreligger därför en svårighet att systematisera tolkningsförfarandet och fastställa en rangordning mellan olika tolkningsdata. Tolkningsförfarandet kan förändras beroende på utslagsgivande gemensam partsvilja. I det fall någon gemensam partsvilja inte kan utrönas genom något tolkningsdata synes HD företa en renodlad objektiv prövning.

4 Företagsförsäkring

Att företag idag tecknar försäkringar för att skydda sin verksamhet är vanligt. Försäkringslösningar offereras av varierande slag beroende på vilken verksamhet som bedrivs såsom egendomsförsäkringar, ansvarsförsäkringar samt personalförsäkringar. Försäkringarna som erbjuds tar sikte på olika situationer som kan tänkas uppstå inom verksamheten och har således olika syften. Ansvarsförsäkringen har som syfte att skydda försäkringstagaren mot skadeståndsanspråkets ekonomiska följder.⁹⁷ Brandförsäkringen har som syfte att skydda försäkringstagaren mot de ekonomiska följderna av brandskador.⁹⁸ Det karaktäristiska för en försäkring är sammantaget att överföra betalningsansvaret till försäkringsgivaren i utbyte mot att försäkringstagaren betalar premier.⁹⁹

Försäkringsavtalet är ett standardavtal, se avsnitt 2.3. Det skulle föreligga en praktisk svårighet för försäkringsgivaren att individuellt förhandla fram ett försäkringsavtal med försäkringstagaren i samtliga fall.¹⁰⁰ Det sagda innebär dock inte att det händer. Det finns situationer där försäkringsgivaren tillsammans med försäkringstagaren skräddarsyr försäkringsavtalet. Anledningen kan vara att försäkringstagaren har speciella behov eller behöver komplettera sitt grundbehov med andra försäkringar. I de flesta fall brukar dock försäkringsavtalet inte mista sin karaktär av standardavtal. Försäkringsgivaren torde fortfarande nyttja standardiserade klausuler att utvidga och anpassa grundbehovet med. Detta måste särskiljas från de fall där försäkringsgivaren tillsammans med försäkringstagaren individuellt förhandlar fram vissa villkor. Det standardiserade försäkringsavtalet kan då få inslag av individuell karaktär.

Försäkringsavtalet kan till skillnad från andra standardavtal samt individuella avtal ses som unik i sin karaktär och regleras under speciallagstiftning av FAL. Man brukar då tala om att försäkringsavtalet har vissa särdrag.¹⁰¹ Försäkringen innebär en trygghet för försäkringstagaren genom att försäkringsgivaren åtar sig att stå för risken för oförutsägbara händelser.¹⁰² Följden blir att försäkringsavtalet har en viktig social och samhällse-

⁹⁷ Ansvarsförsäkring för företag, s. 9.

⁹⁸ Hellner, Jan, Försäkringsrätt, andra upplagan, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 15, Stockholm 1965, s. 347.

⁹⁹ Bengtsson, Bertil, Försäkringsrätt, sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2005, s. 11.

¹⁰⁰ Allmän avtalsrätt, s. 137.

¹⁰¹ Försäkringsavtalsrätt, s. 15.

¹⁰² Försäkringsavtalsrätt, s. 16.

konomisk roll, särskild då en inträffad skada kan innebära stora ekonomiska följder.¹⁰³ Stora ekonomiska följder kan innebära slutet särskilt för små- och medelstora företag som inte har tillräckliga resurser utan försäkringens skydd. Ett annat särdrag hos försäkringsavtalet är försäkringstekniken.¹⁰⁴ Försäkringsgivaren åtar sig risken för i framtida ovisa händelser. Det sagda innebär att försäkringsgivaren endast behöver utföra en prestation i det fall en händelse faktiskt inträffar. Med att utföra en prestation avses i de flesta fall att försäkringsgivaren betalar ut ersättning till försäkringstagaren för inträffad skada. Försäkringstagaren måste dock fortfarande betala sina premier för att behålla försäkringens trygghet. Försäkringsavtalet är vidare av varaktig karaktär och förnyas oftast under en längre tid.¹⁰⁵

Det kan uppstå situationer där försäkringstagaren nekas ersättning för en viss skada av försäkringsgivaren.¹⁰⁶ Det kan då röra sig om att försäkringsgivaren tolkar försäkringsavtalet till nackdel för försäkringstagaren. Med anledning av försäkringens viktiga roll ur samhällssynpunkt är det angeläget för försäkringstagaren att kunna förutspå konsekvenserna av oönskade händelser. Baserat på det faktum att det inte finns mycket underlag vad gäller tolkningen av försäkringsavtal uppkommer frågan om man kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal. Efterföljande avsnitt kommer att redogöra för de tolkningsmetoder som företas vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Avsnittet kommer vidare att sammanväva det som redogjorts i avsnitt tre kring tolkningen av individuella avtal med avsikt att redogöra skillnader mellan tolkningsmetoderna.

¹⁰³ Försäkringsavtalsrätt, s. 16.

¹⁰⁴ Försäkringsavtalsrätt, s. 16.

¹⁰⁵ Försäkringsavtalsrätt, s. 16.

¹⁰⁶ Se bland annat NJA 2001 s. 750, NJA 2009 s. 877 samt Mål T-2806-09.

5 Tolkning av försäkringsavtal

5.1 Inledande bakgrund

För att besvara syftet om man vid tolkningen av försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal är det nödvändigt i ett andra steg att utreda de tolkningsmetoder som används i praxis för försäkringsavtal. Avsnittet åsyftar vidare att belysa skillnaderna som existerar mellan tolkningsmetoderna.

Syftet med avtalstolkningen är att fastställa vad som avtalats mellan parterna.¹⁰⁷ Det sagda innebär att avtalet är oklart eller ofullständigt på någon punkt.¹⁰⁸ Syftet med avtalstolkningen torde inte särskilja sig från det vid individuella avtal. Vad gäller utgångspunkten för tolkningen av försäkringsavtalet finns genom praxis utvecklade objektiva faktorer.¹⁰⁹ Att dessa faktorer är rådande vad gäller tolkningen av försäkringsavtal torde vara ett rådande synsätt.¹¹⁰ Vid tolkningen av ett försäkringsvillkor skall man ta hänsyn till, utöver ordalydelsen, klausulens syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt, gängse praxis eller andra relevanta faktorer. Vidare får man även avgöra vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering. Är avtalsvillkoret fortfarande oklart finns möjligheten att använda sig av andra generella tolkningsprinciper som oklarhetsregeln.¹¹¹ Den subjektiva tolkningsmetodens roll vad gäller tolkningen av försäkringsavtal kan ifrågasättas och kommer att utredas i avsnitt 5.2.

Skillnaden vad gäller domstolens objektiva tolkningsförfarande vid individuella avtal samt försäkringsavtal utåt sett är framstående. Inom försäkringsrätten finns ett av HD uttalat tillvägagångssätt för tolkning av försäkringsavtal, vilket inte existerar vad gäller individuella avtal. Tolkningsförfarandet vad gäller försäkringsavtal skapar således i detta hänseende större klarhet och transparens. Vidare skiljer sig vissa faktorer åt såvitt avser lydelsen, och vissa faktorer beaktas inte vid tolkningen av individuella avtal. Anledningen till dessa skillnader kommer att diskuteras i avsnitt 5.3.1. HD uttalar i försäk-

¹⁰⁷ Avtalsrätt II, s. 31.

¹⁰⁸ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 103.

¹⁰⁹ Se NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹¹⁰ Försäkringsavtalsrätt, s. 62 ff., Hellner, Försäkringsrätt, s. 73, Standardavtalsrätt, s. 99 samt Ingvarsson, Torbjörn, Tolkning av försäkringsavtal, NFT 2/2007, s. 137 ff.

¹¹¹ NJA 2001 s. 750.

ringsmål att det finns en möjlighet att använda sig av oklarhetsprincipen vilket inte torde vara möjligt vad gäller individuella avtal, se avsnitt 3.4. Efterföljande utredning kommer att redogöra för huruvida det finns skillnader vad gäller tolkningsförfarandet mellan individuella avtal samt försäkringsavtal.

5.2 Subjektiv tolkningsmetod

En subjektiv tolkningsmetod innebär att man ser till den gemensamma partsviljan, se avsnitt 3.2. Det förekommer dock oklarheter till huruvida en subjektiv tolkningsmetod kan tillmätas betydelse vid tolkningen av standardiserade försäkringsavtal.¹¹² Vissa författare menar att man vid tolkningen av standardavtal företar ett annat tolkningsförfarande utan att beakta partsviljan.¹¹³ Konsekvensen blir att endast en objektiv tolkningsmetod företas. Anledningen till detta är att den gemensamma partsviljan oftast saknas då avtalet är utformat ensidigt.¹¹⁴ Fördelen med att inte tillmäta individuella omständigheter betydelse torde vara att avtalstolkningen blir mer enhetlig och transparent. Nackdelen med ett sådant strikt standardiserat tolkningsförfarande är att individuella faktorer som eventuellt kan få betydelse vid tolkningen inte beaktas.

Andra författare är mer försiktiga vad gäller frågan om den subjektiva tolkningsmetodens betydelse. Adlercreutz menar att individuella fakta kan ha betydelse vid tolkningsförfarandet främst för att undersöka om det finns skäl att frångå den objektiva slutsatsen.¹¹⁵ Adlercreutz framhåller vidare att det saknas tydliga tecken på att man i praxis bortser från individuella faktorer.¹¹⁶ Enligt min mening torde Adlercreutz åsikt om att det finns ett utrymme för att beakta individuella fakta vara korrekt. Dock blir detta vedertaget då standardavtal med individuella inslag mer är att anse som individuella villkor. Följden blir att det individuella inslaget genomsyras av en gemensam partsvilja och torde främst tolkas genom en subjektiv tolkningsmetod.

NJA 2001 s. 750 behandlade tolkningen av ett villkor i en rättsskyddsförsäkring. I det omtvistade avtalsvillkoret angavs att ”vid varje tvist är 20 % av basbeloppet jämte 20 %

¹¹² För liknande resonemang se Avtalsrätt II, s. 57 samt Försäkringsavtalsrätt, s. 51.

¹¹³ Standardavtalsrätt, s. 80 och 84-85, Försäkringsavtalsrätt, s 51 samt Bernitz, Ulf, Kontraktsrätten – Särskilt fråga om användning av standardavtal, SvJT 2001 s. 301.

¹¹⁴ Standardavtalsrätt, s. 84.

¹¹⁵ Avtalsrätt II, s. 57.

¹¹⁶ Avtalsrätt II, s. 57.

av överskjutande kostnader”. Tvisten i målet rörde tolkningen av uttrycket ”överskjutande kostnader”. HD påbörjade tolkningsförfarandet med en objektiv bedömning där man klargjorde att man vid tolkningen av ett försäkringsvillkor har att ta ställning till vissa objektiva faktorer. Först om ett resultat ej går att uppnå har man anledning att falla tillbaka på andra tolkningsprinciper, såsom oklarhetsregeln. I förevarande fall fann HD att försäkringsgivarens tolkning fick ges företräde i brist på andra utslagsgivande faktorer. Rättsfallet ger inte uttryck för att domstolen tar hänsyn till individuella faktorer. Huruvida fallet ger stöd för att HD undviker att företa en subjektiv tolkningsmetod, eller att avsaknaden av en subjektiv bedömning beror på parternas framställan, kan diskuteras. Tingsrätten (TR) framförde dock i förevarande mål ett intressant utlåtande med att först förklara att, ”vid avtalstolkning är den grundläggande principen att man skall utgå från den gemensamma viljan”. Vidare framförde TR att ”i ett fall som detta när det är fråga om ett ensidigt utformat standardavtal är denna tolkningsmetod utesluten”. Detta ställningstagande verkar snarare tala för att en subjektiv tolkningsmetod förkastas. HD berör dock inte detta uttalande alls.

I NJA 2009 s. 877 rörde målet tolkningen av ordet ”inbrott” i en egendomsförsäkring. Försäkringstagaren hade drabbats av en stöld i sin affärslokal utan att entrédörren varit påverkad. Däremot var hänglåset på en gallergrind innanför entrédörren avklippt. Med inbrott avses enligt försäkringsavtalet att ”någon olovligen med våld brutit sig in i lokal”. Tvistighet förelåg huruvida det inträffade var att bedöma som ett inbrott enligt försäkringsavtalet. Vad gäller diskussionen kring det subjektiva rekvisitet yttrar HD ett intressant uttalande. Trots att det inte fanns anledning att betvivla att försäkringsgivaren avsett en viss betydelse av försäkringsvillkoret, hade inte detta kommit till uttryck i villkorstexten. Av den anledningen kunde inte den avsedda betydelsen göras gällande mot försäkringstagaren. Förevarande fall visar att domstolen ej beaktar en eventuell ensidig partsvilja i sin bedömning, trots att HD inte finner någon anledning att betvivla en viss avsikt med försäkringsvillkoret. Rättsfallet torde belysa det faktum att försäkringsavtalet är utformat ensidigt och att en gemensam partsvilja ej genomsyrar försäkringsavtalet.

Rättspraxis verkar peka mot att ett subjektivt rekvisit har en väldigt liten, om inte obetydlig, roll vad gäller tolkningen av företagsförsäkringsavtal. Visserligen har HD inte helt uteslutit den subjektiva tolkningsmetoden, men i vart fall inte uppmärksammat eller

belyst dess roll. Att HD i övrigt beskriver tolkningsprocessen med den objektiva bedömningen samt den eventuella oklarhetsregeln, utan att nämna något om en subjektiv bedömning, talar också emot den gemensamma partsviljans roll. Anledningen till detta torde vara att en gemensam partsvilja, lik den vid individuella avtal, oftast inte existerar. Avsiktsförklaringen i försäkringsavtalet är ensidigt utan att försäkringstagaren har möjlighet att påverka den skrivna texten. I det fall försäkringstagaren förhandlat fram ett enskilt avtalsvillkor i försäkringsavtalet tillsammans med försäkringsgivaren torde bedömningen dock kunna bli annorlunda.¹¹⁷ En diskussion som inte kommer att företas, men ändå intressant, är huruvida informationsplikten i 8 kap. 1 § FAL vad gäller företagsförsäkringar kan utmyнна med en gemensam partsvilja. Informationsplikten kommer att beröras med ett annat samband i avsnitt 5.3.8.

Skillnaden mellan individuella avtal samt försäkringsavtal vad gäller en subjektiv tolkningsmetod är således betydande. Individuella avtal genomsyras av en subjektiv tolkningsmetod även vid den objektiva bedömningen, se avsnitt 3.2. Tolkningsförfarandet vid försäkringsavtalet torde främst grunda sig på en objektiv tolkningsmetod varav eventuell gemensam partsvilja har en väldigt liten, om inte obetydlig, roll. Konsekvensen av denna skillnad torde bli att slutresultatet av tolkningen av det individuella avtalet respektive försäkringsavtalet kan bli väldigt olik.

5.3 Objektiv tolkningsmetod

5.3.1 Inledande bakgrund

Den objektiva tolkningsmetoden torde vara den rådande vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. HD har som tidigare nämnts uttalat att vid tolkningen av ett försäkringsvillkor skall man ta hänsyn till, utöver ordalydelsen, klausulens syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt, gängse praxis eller andra relevanta faktorer.¹¹⁸ Vidare får man utifrån detta avgöra vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering. I det fall man fortfarande inte finner någon klarhet i tolkningsprocessen finns möjligheten att använda sig av andra generella

¹¹⁷ Standardavtalsrätt, s. 85 samt Försäkringsavtalsrätt, s. 50-51.

¹¹⁸ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53. Se även Försäkringsavtalsrätt, s. 62 ff, Standardavtalsrätt, s. 99 samt Hellner, Försäkringsrätt, s. 73.

tolkningsprinciper som oklarhetsregeln.¹¹⁹ HD har således framfört uttryckliga tolkningsdata som kan vara av betydelse vid tolkningsförfarandet. Vad gäller individuella avtal, se avsnitt 3.3.1, är HD inte lika pedagogisk. Följden blir att tolkningsförfarandet vid försäkringsfall skapar en större klarhet och transparens. Det bör dock nämnas att inte samtliga fall som behandlar tolkningen av försäkringsavtal följer denna klarhet.¹²⁰ Anledningen till detta kan vara att försäkringens särart motiverat ett behov av klarhet i försäkringsfall. Försäkringstagarens trygghet i relation till försäkringens sociala och samhällsekonomiska roll ger skäl för att försäkringstagaren skall kunna förutse konsekvenserna av framtida händelser. Enligt min mening torde dock den främsta anledningen till de framförda faktorerna i NJA 2001 s. 750 vara grundade på Hellners uttalande vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Hellner uttryckte redan år 1965 att, ”vid sidan av tydligheten får man även ta hänsyn till klausulens syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt, gängse praxis osv.”¹²¹ Hellner framförde vidare att, ”man får också pröva vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering”.¹²² HD verkar till synes ha applicerat de av Hellner påtalade faktorerna vid försäkringsfall.

Listan över tolkningsdata att ta hänsyn till i försäkringsfall är inte uttömmande vilket HD visar genom att hänvisa till ”andra relevanta faktorer” samt ”o.s.v.”.¹²³ Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan således andra tolkningsdata aktualiseras. I förevarande fall torde det inte finnas någon skillnad gentemot tolkningen av individuella avtal då samtliga omständigheter i det enskilda fallet vad gäller tolkningen av individuella avtal kan tillmätas betydelse.¹²⁴ Det sagda innebär dock inte att potentiellt relevanta faktorer kan skilja sig åt vad gäller försäkringsfall och individuella avtal, särskilt då man vid tolkningen av försäkringsavtal inte har att ta hänsyn till en gemensam partsvilja.

Vad gäller tolkningen av försäkringsavtal, likväl individuella avtal, förekommer det oklarheter till hur olika tolkningsdata skall vägas mot varandra.¹²⁵ Svårigheten kan dels ligga i att varje fall är säreget och att relevanta faktorer därför kan variera, dels på grund

¹¹⁹ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s 53. Se även avsnitt 5.4 gällande oklarhetsregeln.

¹²⁰ Se bland annat NJA 1989 s. 346, NJA 2007 s. 17 samt NJA 2009 s. 877 (*endast tingsrätten*).

¹²¹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 73.

¹²² Hellner, Försäkringsrätt, s. 73.

¹²³ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹²⁴ NJA II 1915 s. 251.

¹²⁵ För liknande resonemang se *Tolkning av försäkringsavtal*, s. 142.

av parternas framställan.¹²⁶ Av den anledningen kan det vara svårt även i detta fall att systematisera tolkningsförfarandet. Man kan dock utröna att HD primärt ser till försäkringsavtalets ordalydelse.¹²⁷ Detta genom att HD explicit uttalar att man, utöver ordalydelsen, också skall ta hänsyn till andra faktorer.¹²⁸ Andra faktorer synes vara sekundära i förhållande till avtalets ordalydelse, likt vid den individuella avtalstolkningen. Bland de sekundära momenten får dock klausulens syfte samt vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering oftast en betydande roll.¹²⁹ Dock skall en viktig skillnad vad gäller tolkningen av individuella avtal och försäkringsavtal poängteras. Vid försäkringsavtal, till skillnad från individuella avtal, har man inte att utröna en gemensam partsvilja genom den objektiva bedömningen. Den objektiva tolkningsmetoden genomsyras således inte av en subjektiv tolkningsmetod. Vid tolkningen av individuella avtal kan vissa tolkningsdata prioriteras på olikartade sätt grundat på den uttryckta gemensamma partsviljan. Denna problematik torde inte finnas vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Följden blir att olika tolkningsdata inte exkluderar varandra på samma sätt vid tolkningen av försäkringsavtal vilket skapar en större förutsägbarhet.

Efterföljande avsnitt kommer att redogöra för den objektiva tolkningsmetoden som företas av HD vid försäkringsfall. Avsnittet är uppdelat enligt de av HD framlagda faktorerna, vilket gör att indelningen skiljer sig från den i avsnitt 3. Skillnaden får dock ingen praktisk betydelse då uppsatsen avser att vid varje avsnitt belysa de skillnader som finns.

5.3.2 Ordalydelse

Vid tolkningen av ett försäkringsavtal skall avtalsvilkorets ordalydelse beaktas utifrån ett allmänt språkbruk.¹³⁰ Med allmänt språkbruk torde avses vad ordalydelsen innebär för gemene man alternativt sakkunnig i tekniska sammanhang.¹³¹ Syftet med brukandet av ordalydelsen som utgångspunkt är att fastställa och klargöra innebörden av ett oklart eller ofullständigt avtal.¹³² Det sagda innebär att syftet med tolkning av ordalydelsen är detsamma som vid individuella avtal, se avsnitt 3.3.2. Dock bör det inledningsvis po-

¹²⁶ Se särskilt 17 kap. 3 § RB.

¹²⁷ Se bland annat NJA 1989 s. 346, NJA 2001 s. 750 samt NJA 2007 s. 17.

¹²⁸ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹²⁹ Se bland annat NJA 1989 s. 346, NJA 2001 s. 750, NJA 2007 s. 17 samt NJA 2009 s. 877.

¹³⁰ Se bland annat NJA 2001 s. 750, NJA 2009 s. 877, NJA 2007 s 17 samt NJA 1989 s. 346.

¹³¹ Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 109.

¹³² Avtal - Lärobok i allmän avtalsrätt, s. 103.

ängteras en viktig skillnad. Vid den språkinriktade analysen för tolkningen av individuella avtal, se avsnitt 3.3.2, utgår analysen i första hand från att utreda den gemensamma partsviljan bakom texten i det fall sådan kan bevisas. Vad gäller tolkningen av försäkringsavtal existerar oftast inte den gemensamma partsviljan.

NJA 2007 s. 17 behandlade tolkningen av ett villkor i en maskinförsäkring (allriskförsäkring). Försäkringstagaren önskade ersättning från sin maskinförsäkring efter att en motvikt hade fallit ned på en maskin. Motvikten hade fallit till följd av att linorna brustit som höll motvikten. Försäkringsgivaren framförde att försäkringsfallet ej var oförutsett, vilket var ett krav för rätten till ersättning. Vad gäller ordalydelsen framförde HD att ”oförutsedd skada” inte kan ges den bokstavliga innebörden att ingen faktiskt skall ha förutsett skadan. Ordalydelsen skulle i stället uppfattas så att skadan i någon rimlig mening inte varit möjlig att förutse. I förevarande fall verkar HD ta ledning av Försäkringsförbundets yttrande som anmärker på att en skada ej är oförutsedd i det fall skadan framstår som beräknelig för en erfaren person. HD verkar företa en semantisk och logisk analys av ordalydelsen. Rättsfallet visar vidare att en tolkning av ordalydelsen är svår att göra som en självständig faktor och HD förefaller därför att göra en rimlighetsbedömning tillsammans med hänsyn till branschpraxis för att utröna ordalydelsen.

NJA 1989 s. 346 behandlade tolkningen av uttrycket ”dyrk” i ett försäkringsvillkor. Försäkringstagarens pälsar hade blivit stulna från hans affärsställe utan att dörren haft någon skada. Försäkringsavtalet gällde för ”skada, t.ex. stöld och skadegörelse, genom inbrott då någon olovligen med våld brutit sig in eller med dyrk tagit sig in i lokal som uppfyller gällande krav på inbrottsskydd eller i värdeskåp - att någon tagit sig in i lokal eller i värdeskåp med för låset avsedd nyckel eller kod som åtkommit genom rån eller inbrott i annan lokal eller bostad”. Då dörrarna till pälsarna, med tolv lås, ej varit påverkade ansåg försäkringsgivaren att originalnycklarna alternativt kopior av originalnycklarna hade använts. Vad gäller ordalydelsen uttalade HD att innebörden av ordet dyrk fick bestämmas enligt ett allmänt språkbruk. För att utröna det allmänna språkbruket av orden dyrk tog HD ledning från befintlig lagstiftning samt dess förarbete. Rättsfallet visar att lagstiftning samt förarbeten kan ge ledning för ett allmänt språkbruk. Följden av att det allmänna språkbruket influeras av lagstiftning kan innebära att man får en vidgad eller avgränsad ordalydelse.

I NJA 2009 s. 877, se avsnitt 5.2 för bakgrund, framförde HD att begreppet ”inbrott” omfattades av definitionen i försäkringsavtalet som löd att ”någon olovligen med våld brutit sig in i lokal”. Emellertid fann HD det nödvändigt att lägga in en begränsning i definitionen. Våldet skulle i vart fall vara relevant för att övervinna ett faktiskt hinder mot att komma in i lokalen. För att utröna ordalydelsen i förevarande fall verkar HD, likt i NJA 2007 s. 17, företa en rimlighetsbedömning över vad begreppet innefattar.

Skillnaden mellan tolkningen av försäkringsavtalet samt tolkningen av det individuella avtalet i detta avseende är betydande. Med anledning av att en gemensam partsvilja inte torde genomsyra den objektiva tolkningsmetoden som vid individuella avtal, kan ordalydelsen vid dessa avtal få en annan innebörd. Vad gäller individuella avtal görs vid den språkinriktade analysen en sammanvävning med den gemensamma partsviljan. HD försöker således primärt att utröna vad parterna tillsammans avsett med formuleringen av det omtvistade villkoret. Vid en bevisad gemensam partsvilja avseende avtalsvillkoret blir det således inte nödvändigt att analysera ordalydelsen med hjälp av allmänt språkbruk. Vid tolkningen av ordalydelsen i försäkringsavtalet har domstolen inte samma mål. I stället ser man objektivt på vad ordalydelsen innebär från ett allmänt språkbruk. Följden torde bli att en ordalydelse i ett försäkringsavtal respektive individuellt avtal kan få olika innebörd. Konsekvensen av detta torde bli att man vid tolkningen av ett försäkringsavtal inte kan ta ledning från tidigare praxis avseende en viss ordalydelse i ett individuellt avtal. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet borde i vart fall ledning tas med en viss försiktighet.

5.3.3 Klausulens syfte

Utöver ordalydelsen kan klausulens syfte beaktas.¹³³ Klausulens syfte kan fastställas genom att jämföra dess relation till huvudvillkoret.¹³⁴ För att jämföra relationen till huvudvillkoret torde även avtalets helhet beaktas. Det borde inte i detta hänseende finnas någon större åtskillnad med vad som sagts om avtalets ändamål och system i avsnitt 3.3.4. I förevarande fall ger dock klausulens syfte inte ledning för var parterna gemensamt önskat att åstadkomma, utan snarare för vad som skall åstadkommas. Enligt min mening förekommer det en osäkerhet kring huruvida analysen av klausulens syfte utmynnar i en strävan av domstolen att finna ett allmänt syfte, eller, om man tar hänsyn

¹³³ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹³⁴ Tolkning av försäkringsavtal, s. 142.

till vad försäkringsgivaren avsett med klausulen. Baserat på det faktum att försäkringsgivaren ensidigt utformat försäkringsvillkoren med en viss avsikt torde det dock vara svårt att inte på något sätt beakta denna avsikt. Klausulens syfte utmynnar alltså i en rimlighetsbedömning, se avsnitt 5.3.9.

I NJA 1989 s. 346, se avsnitt 5.3.2 för bakgrund, yttrade HD att de omtvistade villkoren får anses konsekventa så tillvida att försäkringen omfattar skador när våld och eller dyrk använts, men inte i andra fall. I annat fall hade situationer som kännetecknas som ett förtroendebrott kunna täckas. HD ger således uttryck för att klausulens syfte, att förhindra förtroendebrott, varit befogad och konsekvent. Försäkringsgivaren har avsett att lägga in en begränsning av villkoren vars syfte som, enligt HD, varit befogad. Försäkringsgivaren anförde inte uttryckligen i målet att syftet med klausulen var att förhindra förtroendebrott.

För att illustrera detta närmare kan nämnas ett försäkringsmål som meddelats prövningstillstånd.¹³⁵ Försäkringstagaren bedrev tillverkning och leverans av preventiva skyddssystem mot brand och explosion till kunder inom processindustrin. Med anledning av att försäkringstagaren expanderade sin verksamhet till utlandet tecknade man en ansvarsförsäkring som gällde i hela världen. Ansvarsförsäkringen stadgade dock i ett undantagsvillkor att försäkringen ej gällde arbetsskador. En explosion och brand inträffade i en av kundernas fabriker med personskador som följd vilket ledde till att ett skadeståndsanspråk riktades mot försäkringstagaren. Försäkringsgivaren nekade ersättning med hänvisning till ett undantagsvillkor om arbetsskada. Enligt försäkringsgivaren var skadan att anse som en arbetsskada då personerna som skadades med anledning av explosionen befann sig på sin arbetsplats.

Arbetsskador ersätts i regel från ett trygghetssystem i Sverige. Försäkringsgivarens syfte med undantagsbestämmelsen torde därför ha varit att undvika dubbelkompensation. TR anförde dock att syftet med undantagsbestämmelserna ej framkommit. Av den anledningen berörde inte tingsrätten syftet med klausulen ytterligare. Tingsrätten verkar till synes finna det önskvärt att försäkringsgivaren framfört syftet med klausulen. Föreliggande fall används dock endast för att illustrera klausulens syfte i förhållande till avtalet som helhet.

¹³⁵ Mål T-2806-09.

Vad gäller skillnaden mellan det individuella avtalet samt försäkringsavtalet i detta hänseende kan följande konstateras. Som tidigare berörts torde klausulens syfte samt försäkringsavtalets sammanhängande helhet inte ge ledning för vad parterna velat åstadkomma, utan snarare för vad som objektivt sett rimligen skall åstadkommas enligt försäkringsavtalet. Vad gäller individuella avtal påpekar HD att avtalets bestämmelser ger uttryck för parternas gemensamma vilja.¹³⁶ Sådana uttryck vad gäller tolkningen av försäkringsavtal existerar inte. Hur klausulens syfte fastställs i försäkringsfall får dock förefalla osäkert då praxis ej redogör för detta. Att inte betrakta försäkringsgivarens ensidiga avsikt med avtalsvillkoret förefaller vara svårt. Det kan dock konstateras att en subjektiv tolkningsmetod lik den för individuella avtal ej företas.

5.3.4 Försäkringens och kundkretsens art

Vid tolkningsförfarandet kan försäkringens och kundkretsens art beaktas.¹³⁷ Vad gäller försäkringens art kan det vara nödvändigt att göra åtskillnad mellan olika försäkringstyper. Anledningen kan vara att vissa försäkringar erbjuder ett säreget skydd som inte offereras bland andra försäkringslösningar. Som exempel kan nämnas ansvarsförsäkringen vars syfte är att skydda försäkringstagaren gentemot skadeståndsanspråk.¹³⁸ Försäkringstagaren kan inte finna ett motsvarande skydd i andra försäkringslösningar. Följden blir att ansvarsförsäkringen blir ett enda och viktigt skydd för försäkringstagaren. Konsekvensen av ett uteblivet skydd skulle kunna innebära stora ekonomiska påföljder för det enskilda företaget. Det sagda innebär att försäkringens sociala och samhällsekonomiska särart aktualiseras, se avsnitt 4. Av denna anledning kan det vara nödvändigt att i tolkningsförfarandet beakta försäkringens art.

I NJA 2007 s. 17, se avsnitt 5.3.2 för bakgrund, framhöll HD att villkorets innebörd skulle bestämmas med beaktande av att det var en allriskförsäkring. En allriskförsäkring karaktäriseras av att inte precisera vilka risker som omfattas av försäkringen. Vidare framförde HD att det inte går att närmare ange vilka ersättningsgilla skador som kan inträffa under försäkringstiden. Av den anledningen fann HD att en sådan extensiv tolkning av avtalsvillkoret som försäkringsgivaren gjorde gällande, att ingen skulle ha förutsett skadan, inte var möjlig. HD motiverade inte sitt ställningstagande men anledning-

¹³⁶ NJA 1997 s. 382.

¹³⁷ Se NJA 1990 s. 24, NJA 1997 s. 382, NJA 1999 s. 35, NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹³⁸ Ansvarsförsäkring för företag, s. 9.

en torde vara att allriskförsäkringen i annat fall innehaft en betydande inskränkning och således varit betydelselös.

Försäkringens art kan även ses från en annan dimension. Bengtsson tycker att man exempelvis kan göra en distinktion mellan försäkringar för advokater och lantbruksförsäkringar.¹³⁹ Som anledning för detta (exemplifierade) ställningstagande anför Bengtsson att advokater torde ha en bättre förståelse av försäkringsvillkor än lantbrukare. Enligt min mening torde det föreligga svårigheter med att genomföra en så pass långtgående distinktion. Det vore en alltför stor arbetsbörda för tolkaren att vid tolkningsförfarandet beakta så pass individuella förhållanden som yrkesgruppers kunskaper.

Möjligheten till att göra distinktioner mellan olika grupper kan dock beröras vad gäller kundkretsens art. Oklara bestämmelser skall som tidigare nämnts i avsnitt 3.4 tolkas till konsumenters fördel enligt 10 § AVLK i det fall bestämmelsen inte varit föremål för individuell förhandling. Bestämmelsen torde utnyttja i det faktum att konsumenter intar en skyddsvärd position. Motsvarande regler för näringsidkare där bestämmelsen inte varit föremål för individuell förhandling finns inte. Det förekommer dock oklarheter till huruvida tankesättet om en svagare parts position även kan appliceras på näringsidkare som försäkringstagare vid tolkningsförfarandet. Försäkringsgivaren intar i verkligheten oftast en betydligt mer ekonomiskt överlägsen position. Något sådant uttalat förfaringsätt finns dock inte av domstolarna.

I förarbetet till nya FAL framkommer dock ett intressant uttalande gällande informationsplikten inom företagsförsäkringar i 8 kap. 1 § FAL.¹⁴⁰ Informationsplikten vad gäller företagsförsäkringar är allmänt mindre än vid konsumentförsäkringar.¹⁴¹ Anledningen till detta är att särskilt storföretag har tillgång till egen expertis i försäkringsfrågor, eller, oftast kan anlita fackmän. Dock betonar man att behovet av information kan variera samt att näringsidkare, särskilt sådana enskilda näringsidkare, kan jämföras med konsumenter.¹⁴² I informationshänseende torde det till synes föreligga en skillnad vad gäller stora och små företag som försäkringstagare. Små företag, särskilt enskilda näringsidkare, har oftast inte den ekonomiska möjligheten till egen expertis i försäkringsfrågor. Informationsplikten i 8 kap. 1 § FAL berör dock inte tolkningsförfarandet men

¹³⁹ Försäkringsavtalsrätt, s. 62.

¹⁴⁰ Regeringens proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag, s. 207.

¹⁴¹ Jämför 2 kap. 1 § och 8 kap. 1 § FAL.

¹⁴² Prop. 2003/04:150, s. 207.

kan belysa det perspektiv som kan genomsyra försäkringstagarens position. Grundsytet med nya FAL att ge försäkringstagaren ett starkt skydd vid alla typer av försäkringar.¹⁴³ Det torde således åtminstone finnas en möjlighet för domstolarna att beakta försäkringstagarens storlek och position.¹⁴⁴

Skillnaderna mellan försäkringsavtalet samt det individuella avtalet vad gäller försäkringens och kundkretsens art är enligt min mening betydande. Vid individuella avtal torde faktorn försäkringens art ha sin närmaste motsvarighet i system- och ändamålsanalysen, se avsnitt 3.3.4. För att utröna försäkringens art måste syftet med försäkringen beaktas. Skillnaden ligger dock i att försäkringens art beaktas ur en något större dimension än vid individuella avtal. Samhällsekonomiska perspektiv och försäkringens sociala syfte torde ha en stor påverkan vad gäller tolkningsförfarandet. Vid individuella avtalet är målet snarare att ge ledning för vad parterna avsett att åstadkomma i avtalsrelationen. Detta innebär att tolkningen kan gå utöver det faktum att det exempelvis står köpeavtal som rubrik vid det individuella avtalet. Vid försäkringens art kan däremot stor vikt fästas vid att det är en viss typ av försäkring.

Kundkretsens art torde inte ha någon motsvarighet vid tolkningen av individuella avtal. Detta kan jämföras med att oklarhetsregeln inte torde vara tillämplig vid individuella avtal mellan näringsidkare, se avsnitt 2.3. Att beakta kundkretsens art vid individuella avtal mellan näringsidkare kan förefalla praktiskt omöjligt då individuella avtal som förutsättning författas tillsammans mellan parterna och således ger uttryck för en gemensam partsvilja. Att i förevarande fall vid tolkningsförfarandet beakta att parterna inte är jämbördiga innebär att tolkningen av avtalet kan särskilja sig från den gemensamma partsviljan vid avtalslutet. Ett sådant synsätt frångår principen om avtalsfrihet. Det sagda utesluter dock inte att oskälighetsregeln i 36 § AvtL skulle vara tillämplig, vilket dock inte kommer att beröras i denna uppsats.

Konsekvensen av att det föreligger en sådan skillnad mellan individuella avtal samt försäkringsavtal vad gäller kundkretsens art, torde kunna innebära att man i viss mån borde särskilja tolkningsförfarandena. Att direkt tillämpa den objektiva tolkningsmetoden för individuella avtal på försäkringsavtal kan innebära att försäkringstagarens skyddsvärda

¹⁴³ Prop. 2003/04:150, s. 1.

¹⁴⁴ För liknande resonemang se Försäkringsavtalsrätt, s. 62.

position försvinner. Försvinner försäkringstagarens skyddsvärda position har grundtan-
ken med FAL inte beaktats.

5.3.5 Traditioner i fråga om formulering

Traditioner i fråga om formulering av försäkringsavtalets oklara villkor kan beaktas vid tolkningsförfarandet.¹⁴⁵ Att flertalet försäkringsgivare använder en viss formulering med en viss innebörd kan tala för att villkoret skall tolkas traditionellt.¹⁴⁶ Med traditionellt torde avses hur villkoret normalt brukas. Denna tolkningsdata är tämligen närliggande med gängse praxis, se avsnitt 5.3.7. Enligt min mening är det oklart huruvida det ens är möjligt att vid tolkningsförfarandet särskilja dessa två tolkningsdata åt då syftet torde vara detsamma. Vid traditioner i fråga om formulering skall man försöka utröna hur ett villkor är utformat samt efterlevs i andra försäkringsavtal. Det blir således en saklig prövning över vad som förekommer i andra försäkringsavtal. Resultatet över vad som utgör traditioner i fråga om formulering blir en bedömning över vad som närmast är att referera till branschpraxis. Gängse praxis torde dock ha en större dimension. Vid gängse praxis öppnas möjligheten med att beakta ett eventuellt partsbruk, eller, hur exempelvis undantagsvillkor i allmänhet tolkas.¹⁴⁷ Det blir således en mer övergripande bedömning. Att se skillnaden på huruvida domstolen redogör för traditioner i fråga om formulering eller för gängse praxis torde dock vara svårt. Anledningen till detta är att traditioner i fråga om formulering likväl hade kunnat utrönas av gängse praxis.

För att belysa detta kan nämnas NJA 2007 s. 17, se avsnitt 5.3.4 för bakgrund. Försäkringsförbundets utlåtande på spörsmålet hur ”oförutsedd skada” skulle tolkas fick stor betydelse. Försäkringsförbundet konstaterade att det synsätt som förespråkades var det för branschen vanliga betraktelsesättet. Vidare återfanns innebörden av ”oförutsedd skada” i försäkringsbranschens kommentarer till maskinvillkor.

I NJA 1998 s. 448 behandlades frågan om tillämpligheten av en avbrottsförsäkring. Försäkringstagaren och försäkringsgivaren var oeniga om huruvida en viss egendomsskada var ersättningsgrundad baserat på två driftstopp. Vad gäller traditioner i fråga om formulering konstaterade HD att det låg närmast till hands att låta allmänna principer för avbrottsförsäkring gälla. I målet hade åberopats flertalet standardvillkor för avbrottsför-

¹⁴⁵ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹⁴⁶ Försäkringsavtalsrätt, s. 62.

¹⁴⁷ Försäkringsavtalsrätt, s. 62.

säkring från svenska försäkringsgivare. HD konstaterade att baserat på de genomgående dragen i samtliga försäkringsavtal, var rätten till ersättning begränsad även i förevarande fall.

Vad gäller skillnaden vid traditioner i fråga om formulering mellan försäkringsavtal samt individuella avtal kan följande konstateras. Traditioner i fråga om formulering, eller branschpraxis, har även betydelse vad gäller tolkningen av individuella avtal som beskrivet i avsnitt 3.3.3. Skillnaden ligger dock i att bedömningsgrunden bättre kan förankras vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Vid individuella avtal är utrönandet av den gemensamma partsviljan det primära vid tolkningsförfarandet vilket innebär att normer etablerade på annat sätt kan få ge vika.¹⁴⁸ Vidare kan det särskilt vid individuella avtal finnas en avsaknad av branschpraxis vilket försvårar applicerbarheten av denna tolkningsdata. Försäkringsgivare nyttjar tämligen ofta en likartad formulering i sina försäkringsvillkor vilket innebär att faktorn lättare kan nyttjas vid tolkningen av försäkringsavtalet.¹⁴⁹

5.3.6 Anslutning till lagens uttryck

Vid tolkningsförfarandet kan ett oklart avtalsvillkor läggas i anslutning till lagens uttryck.¹⁵⁰ Lagens uttryckssätt kan ge ledning för det oklara avtalsinnehållets innebörd.¹⁵¹ Vidare torde även juridiska termer i försäkringsavtalet kunna tydas enligt juridiskt språkbruk.¹⁵² Anslutningen till lagens uttryckssätt kommer inte att redogöras ingående baserat på det faktum att faktorn är tämligen närliggande med tolkningen av ordalydelser, se avsnitt 5.3.2. Enligt min mening förekommer det inga betydande skillnader då anslutningen till lagens uttryckssätt förutsätter en analys av ordalydelser.

I NJA 1989 s. 346, se avsnitt 5.3.3. för bakgrund, jämförde HD ordet ”dyrks” anslutning till lagens uttryck och förarbeten. HD fann att ordet dyrk i alla sammanhang borde tilldelas samma innebörd som dyrkverktyg enligt lagens definition. I förevarande fall gav lagen ledning för hur uttrycket skulle tolkas. Det kan dock förefalla problematiskt med att nyttja anslutningen till lagens uttryck i det fall försäkringsavtalet inte ansluter till la-

¹⁴⁸ NJA 1990 s. 24.

¹⁴⁹ Jämför exempelvis Ansvarsförsäkring för VD och styrelse i AB, Länsförsäkringar, V 455:8 samt Ansvarsförsäkring för VD och styrelse, Folksam, J 325:2.

¹⁵⁰ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹⁵¹ Försäkringsavtalsrätt, s. 62.

¹⁵² Försäkringsavtalsrätt, s. 63.

garnas uttryckssätt på något sätt.¹⁵³ Vidare kan lagar erbjuda en generell beskrivning som inte hjälper i det enskilda fallet.

Vid en jämförelse vad gäller tolkningen av det individuella avtalet samt försäkringsavtalet i detta hänseende kan man utröna att den dispositiva rätten även har betydelse vid tolkningen av det individuella avtalet, se avsnitt 3.3.2 samt 3.3.3. Större försiktighet borde dock företas vid nyttjandet av den dispositiva rätten med anledning av en subjektiv tolkningsmetod som det primära förfaringssättet vid tolkningen av det individuella avtalet.

5.3.7 Gångse praxis

Vid tolkningen av ett försäkringsavtal kan gångse praxis beaktas.¹⁵⁴ En form av gångse praxis, traditioner i fråga om formulering, har beskrivit i avsnitt 5.3.5. Gångse praxis torde dock enligt min mening ha ett större omfång. Vid gångse praxis öppnas möjligheten med att beakta ett tidigare partsbruk, skaderegleringspraxis, eller hur exempelvis undantagsvillkor i försäkringsavtal allmänt tolkas.¹⁵⁵ Vidare kan kravet på god försäkringsstandard få betydelse i detta hänseende.¹⁵⁶ Kravet på god försäkringsstandard innehåller regler som säkerhetsställer en viss standard på försäkringsgivarens verksamhet.¹⁵⁷

Bengtsson är av åsikten att betydelsen av gångse praxis som tolkningsfaktor kan ifrågasättas, om man menar att den skall kunna åberopas till försäkringsgivarens fördel.¹⁵⁸ Detta har ett närliggande samband med att det kan föreligga svårigheter för försäkringstagaren att få vetskap om vilken gångse praxis som råder. Att då låta okänd praxis falla till försäkringsgivarens förmån torde då enligt Bengtsson vara emot avtalsrättsliga principer.¹⁵⁹ Enligt min mening föreligger det inte någon större problematik i detta hänseende vad gäller företagsförsäkringar. Företag förutsätts i regel inneha möjligheten till den expertis och kunskap som krävs.¹⁶⁰ Att låta gångse praxis som tolkningsdata kunna få åberopas till försäkringsgivarens fördel torde vara lika rätt som att låta gångse praxis åberopas till försäkringstagarens fördel. Gångse praxis som tolkningsdata uttrycker det

¹⁵³ För liknande resonemang se *Tolkning av försäkringsavtal*, s. 142.

¹⁵⁴ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹⁵⁵ *Försäkringsavtalsrätt*, s. 63. Se även NJA 2007 s. 17 (*skaderegleringspraxis*).

¹⁵⁶ *Försäkringsavtalsrätt*, s. 63.

¹⁵⁷ SOU 2005:85 tillsyn på försäkringsområdet, s. 26.

¹⁵⁸ *Försäkringsavtalsrätt*, s. 63.

¹⁵⁹ *Försäkringsavtalsrätt*, s. 63.

¹⁶⁰ Prop. 2003/04:150, s. 207.

rådande synsättet och innebär således inte en påtaglig nackdel för försäkringstagaren. Att försäkringstagaren inte haft kännedom om gängse praxis torde därför inte påverka den objektiva bedömningen i större grad. Därefter kvarstår likväl huruvida tolkningen är att anse som förnuftig och rimligt, se avsnitt 5.3.9.

I NJA 1998 s. 448, se avsnitt 5.3.5 för bakgrund, synes dock HD ha fäst viss vikt vid att parterna vid förhandlingarna företrädes av personer med erfarenhet och sakkunskap på försäkringsområdet. Baserat på det faktum att förhandlingarna företräts av personer med erfarenhet och sakkunskap låg det då, ”närmast till hands att låta allmänna principer för avbrottsförsäkring gälla”. Rättsfallet ger dock ingen vidare ledning till varför det låg närmast till hand att låta allmänna principer för avbrottsförsäkring gälla. En anledning kan vara att det inte fanns andra tolkningsdata att tillgå.

Vad gäller skillnaden mellan tolkningen av det individuella avtalet samt försäkringsavtalet kan följande konstateras. Gängse praxis har även betydelse vad gäller tolkningen av individuella avtal genom den norminriktade analysen, se avsnitt 3.3.3. Skillnaden föreligger dock främst vid att det vid tolkningen av försäkringsavtal finns mer ledning att hämta av gängse praxis. Dels finns kravet om god försäkringsstandard, dels en tanke om att försäkringstagaren är i en skyddsvärd position. Det sagda innebär att försäkringsgivaren inte medvetet torde utforma villkor som är oskäligen alternativt orimliga. Vidare är vid individuella avtal den gemensamma partsviljan det primära vid tolkningsförfarandet vilket innebär att normer etablerade på annat sätt kan få ge vika.¹⁶¹

5.3.8 Andra relevanta faktorer

Listan över faktorer som kan beaktas vid tolkningsförfarandet är inte uttömmande. HD uttrycker att ”andra relevanta faktorer” kan tillmätas betydelse, eller ”o.s.v.”.¹⁶² Det sagda innebär att det kan finnas ett utrymme att påverka tolkningsförfarandet ytterligare. Detta kan jämföras med vad som sagts om individuella avtal där obligationsrättskommittén påpekar att andra omständigheter av betydelse kan beaktas.¹⁶³ Vilka andra relevanta faktorer som kan vara av betydelse vid försäkringsfall är dock oklart. Anledningen till detta är att HD i sina mål synes fästa stor vikt vid ordalydelsen samt huruvida tolkning-

¹⁶¹ NJA 1990 s. 24.

¹⁶² NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹⁶³ NJA II 1915 s. 251.

en leder till en förnuftig och rimlig reglering. HD kommer inte så långt i tolkningsförarbetet att man börjar beakta andra relevanta faktorer.

”Andra relevanta faktorer”, som uttalat av HD, tyder på att samtliga omständigheter i det enskilda fallet kan beaktas. Omständigheterna i det enskilda fallet måste i vart fall vara relevanta. Enligt min mening torde försäkringsgivarens informationsskyldighet som stadgas i 2 kap. 1-7 §§ FAL i detta hänseende kunna inneha betydelse. Vad gäller informationsskyldigheten skall försäkringsgivaren innan en försäkring meddelas lämna information som underlättar kundens bedömning av försäkringsbehovet och val av försäkring, 2 kap. 2 § FAL. Särskild information om försäkringen skall också lämnas när försäkringsavtalet väl träffats enligt 2 kap. 4 § FAL. Vidare skall försäkringsgivaren under försäkringstiden och i samband med att försäkringen förnyas informera försäkringstagaren om särskilda förhållanden av betydelse enligt 2 kap. 5 § FAL. Det föreligger således en informationsskyldighet både före och under försäkringstiden. Nämnda lagregler stadgas i samband med konsumentförsäkringar. Informationsskyldigheten gäller dock även gentemot företagsförsäkringar med en åtföljande viktig begränsning. Enligt 8 kap. 1 § FAL skall informationsskyldigheten också tillämpas vid företagsförsäkringar, om det inte kan antas att kunden saknar behov av informationen. Det föreligger således en mycket begränsad informationsskyldighet vad gäller företagsförsäkringar där man har att bedöma om försäkringstagaren har behov av informationen.

I praktiken torde det vara försäkringsgivaren som har att bedöma huruvida näringsidkaren är i behov av informationen. Konsekvensen av detta blir att ett redan ensidigt försäkringsavtal förstärks av en ensidig rätt att avge information. Lämpligheten av nämnda lagreglering kan diskuteras. Näringsidkare torde, precis som konsumenter, ha ett behov av all kännedom över den produkt som köps. Anledningen till denna begränsning torde vara att näringsidkare är av mindre skyddsvärd position än konsumenter, se avsnitt 5.4.

Vad gäller informationsplikten kan denna även anses ha ett nära samband med det som behandlats i avsnitt 5.2 om den subjektiva tolkningsmetoden. Att försäkringsgivaren uppger en viss information vad gäller försäkringens verksamhetsområde torde enligt min mening kunna utmyнна i att en subjektiv tolkningsmetod blir relevant. Informationsplikten, som är intressant i detta hänseende, kan således inte kategoriseras som en helt självständig tolkningsdata utan kan förstärkas alternativt begränsas inom varje faktor.

Det sagda innebär övergripande att det vid tolkningen av försäkringsavtalet finns utrymme att påverka tolkningsförfarandet ytterligare genom andra relevanta faktorer. Detta kan jämföras med individuella avtal där obligationsrättskommittén påpekar att andra omständigheter av betydelse kan beaktas.¹⁶⁴ Skillnaden torde dock föreligga i att omständigheter av betydelse vid individuella avtal främst skall härröra till själva avtalet alternativt ha ett samband med det individuella avtalets uppkomst. Någon sådan begränsning torde inte föreligga vad gäller tolkningen av försäkringsavtal.

5.3.9 Förnuftig och rimlig reglering

Tolkningen skall leda till en sakligt sett rimlig och förnuftig reglering.¹⁶⁵ En rimlig och förnuftig reglering förefaller vara väsentligt vid tolkningsförfarandet. Detta utmynnar i att domstolarna vid bedömningen av faktorerna lägger särskild vikt vid huruvida tolkningen är förnuftig och rimlig som en slutlig kontroll av resultatet.¹⁶⁶ Konsekvensen blir att en viss tolkning av försäkringsavtalet som inte leder till en förnuftig och rimlig reglering inte torde få någon genomslagskraft. Bengtsson framför att det kan förefalla oklart huruvida tolkningen skall förefalla rimlig från försäkringsgivaren eller försäkringstagarens perspektiv.¹⁶⁷ En lösning som är förnuftig och rimlig för försäkringsgivaren kan vara orimlig och oförnuftig för försäkringstagaren och *é contrario*. Utgångspunkten för vad som är en förnuftig och rimlig reglering borde enligt Bengtsson därför ligga på vad som allmänt sätt utgör en förnuftig och rimlig reglering.¹⁶⁸ Enligt min mening förefaller detta ställningstagande vara rationellt. Följderna av att en part upplever att tolkningen är att anse som orimlig övervägs av att tolkningen allmänt sett är att anse som förnuftig och rimlig. Det förefaller dock problematiskt i det fall ingen anförd tolkning leder till en förnuftig och rimlig reglering allmänt sett. Domstolen kan ej välja annan tolkning än av de parterna framförda.¹⁶⁹ I förevarande fall torde oklarhetsregeln som sista utväg kunna tillämpas, se avsnitt 5.4.

Enligt min uppfattning förefaller det vidare oklart till vad som allmänt sätt utgör en förnuftig och rimlig reglering. Anledningen till detta är att HD inte närmare berör tillväga-

¹⁶⁴ NJA II 1915 s. 251.

¹⁶⁵ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

¹⁶⁶ För liknande resonemang se Tolkning av försäkringsavtal, s. 142.

¹⁶⁷ Försäkringsavtalsrätt, s. 63.

¹⁶⁸ Försäkringsavtalsrätt, s. 63.

¹⁶⁹ 17 kap. 3 § RB.

gångssättet för en viss slutsats, utan konstaterar endast ett visst resultat. Följden blir att HD till synes har ett fritt spelrum över vad som utgör en förnuftig och rimlig reglering.¹⁷⁰ Konsekvensen av detta blir att vad som allmänt sett utgör en förnuftig och rimlig reglering svårligen kan fastställas i en systematisk bild. Hänsyn torde kunna tas till flera, eventuellt oförutsägbara, faktorer i det enskilda fallet. Bengtsson framför dock att domstolarna bör beakta försäkringsrättsliga principer vid utrönandet huruvida en viss tolkning är förnuftig och rimlig.¹⁷¹ Följden blir att domstolen vid bedömningen bör beakta bland annat försäkringsbarheten, berikandeförbudet, försäkringsgivarens kontrollbehov samt preventions- och rättvisesynpunkter.¹⁷² Som tidigare nämnts framkommer inte dessa principer uttryckligen av HD vilket enligt min mening gör bedömningen oklar.

I NJA 2009 s. 877, se avsnitt 5.2. för bakgrund, framförde HD att det måste ha framstått som överraskande för försäkringstagaren att försäkringsfall inte varit för handen. Detta yttrande kan tyda på att försäkringsbarheten har viss betydelse för vad som utgör en allmänt sett rimlig reglering. Försäkringsbarheten utmynnar i att en viss tolkning oftast går att försäkra hos andra försäkringsgivare eller *é contrario*.¹⁷³ Att det i förevarande fall inte gick att försäkra framstod som överraskande för försäkringstagaren vilket ledde till att regleringen inte framstod som rimlig.

I NJA 1989 s. 246, se avsnitt 5.3.2 för bakgrund, var syftet med begränsningen i försäkringsavtalet att undvika förtroendemissbruk. HD framförde inte i målet att tolkningen skulle leda till en förnuftig och rimlig reglering. Dock kan det ses som en preventionsaspekt inom rimlighetsbedömningen att inte tillåta missbruk. Det förefaller inte rimligt eller förnuftigt att tillåta en tolkning som kan leda till missbruk av försäkringsavtalet.

Skillnaden vad gäller försäkringsavtal samt individuella avtal i detta hänseende är betydande. Den slutliga kontrollen över vad som sakligt sett utgör en förnuftig och rimlig reglering torde inte ha någon större genomslagskraft vad gäller tolkningen av individuella avtal. Vid individuella avtal kan den gemensamma partsavsikten likväl glida ifrån vad som allmänt sätt är en förnuftig och rimlig reglering. Att göra en rimlighetsbedöm-

¹⁷⁰ För liknande resonemang Försäkringsavtalsrätt, s. 63.

¹⁷¹ Försäkringsavtalsrätt, s. 64.

¹⁷² Försäkringsavtalsrätt, s. 64.

¹⁷³ Försäkringsavtalsrätt, s. 64.

ning förefaller då vara en inskränkning i den avtalsfrihet som råder. Konsekvensen blir att bedömningen inte lätt kan appliceras vid tolkningen av individuella avtal med en gemensam partsvilja i grunden. I det fall en gemensam partsvilja inte kan utrönas vid det individuella avtalet torde det fortfarande enligt min mening förekomma skillnader. Anledningen är att man vid skälighetsbedömningen då snarare beaktar en slags fiktiv partsvilja, d.v.s. vad parterna torde avsett vara en skäligt och lojalt resultat. Det sagda måste dock särskiljas mot att en eventuell jämkning av avtalet kan bli aktuell enligt 36 § AvtL.

5.4 Allmänt om oklarhetsregeln

Oklarhetsregeln innebär, som tidigare nämnts i avsnitt 3.4, att ett oklart avtalsvillkor skall tolkas till nackdel för den part som författat den otydliga avtalstexten.¹⁷⁴ Vad gäller konsumentförhållanden stadgar 10 § AVLK ”att om innebörden av ett avtalsvillkor som inte varit föremål för individuell förhandling är oklart, skall vid en tvist mellan en näringsidkare och en konsument villkoret tolkas till konsumentens förmån.” Regeln innebär således att oklara avtalsvillkor i standardavtal skall tolkas till konsumentens förmån och till nackdel för författaren av avtalsvillkoret.¹⁷⁵ Motsvarande bestämmelse vad gäller standardavtal näringsidkare emellan finns inte. Bengtsson påtalar dock att den lagfästa oklarhetsregeln på konsumentens sida kan öka regelns tillämplighet även på andra områden där det råder en maktmässig obalans, t.ex. i förhållande till småföretagare.¹⁷⁶ Anledningen torde vara att oklarhetsregeln genom att ha blivit lagfäst fått en mer accepterad roll vid rättstillämpningen.

Rättspraxis har vidare visat tendenser mot oklarhetsregelns tillämplighet vid försäkringsfall. Vad gäller tolkningen av en företagsförsäkring har HD uttryckt att först om något resultat inte kan uppnås med den objektiva tolkningsmetoden har man att falla tillbaka på andra, mera generella tolkningsprinciper, såsom oklarhetsregeln.¹⁷⁷ HD har således uttryckt att det är en tolkningsmöjlighet att tillämpa oklarhetsregeln vid företagsförsäkringsfall. Oklarhetsregeln fungerar dock som en sista utväg i det fall ett av-

¹⁷⁴ Avtalsrätt II, s. 98 samt Allmän avtalsrätt, s. 170. Oklarhetsregeln kan även betecknas som en culpa-regel.

¹⁷⁵ Prop. 1994/95:17, s. 100.

¹⁷⁶ Bernitz, Ulf, Svensk standardavtalsrätt och EG-direktivet om avtalsvillkor, SvJT 1995 s. 625 ff, s. 632.

¹⁷⁷ NJA 2001 s. 750 samt NJA 2006 s. 53.

talsvillkor fortfarande är oklart efter den objektiva tolkningsmetoden. Oklarhetsregeln är således subsidiär i förhållande till andra tolkningsmetoder.

Enligt min mening finns det dock ett utrymme att diskutera oklarhetsregelns tillämplighet i företagsförsäkringsfall främst av tre anledningar. För det första har förarbetet till AVLK förkastat möjligheten till att utsträcka 10 § AVLK tillämplighet på andra områden.¹⁷⁸ För det andra refererar HD i NJA 2007 s. 750 till Hellner för sitt ställningstagande om oklarhetsregeln. Hellner framför dock i det refererade verket att oklarhetsregeln som sådan ger en begränsad ledning.¹⁷⁹ För det tredje förekommer det inga klara fall från HD där oklarhetsregeln tillämpats vid försäkringsfall mellan näringsidkare. Detta får anses tala för att oklarhetsregeln vid företagsförsäkringsfall inte har ett så pass starkt stöd som vid konsumentförhållanden. Det sagda innebär dock inte att en viss tendens mot en försiktig användning av oklarhetsregeln på detta område förekommer.¹⁸⁰ En praktisk möjlighet till att använda oklarhetsregeln torde således finnas, om ändock försiktigt. Anledningen till att HD inte beaktar oklarhetsregeln i de flesta fall kan vara att den objektiva tolkningsmetoden ger ett tillräckligt tillfredsällande resultat. Att då tillämpa oklarhetsregeln blir inte nödvändigt.

Vid en jämförelse mellan det individuella avtalet samt försäkringsavtalet i detta hänseende kan följande konstateras. Vid individuella avtal mellan näringsidkare har utredningen i avsnitt 3.4. visat att oklarhetsregeln har ett ytterst begränsat, om inte obefintligt, tillämpningsområde. Vad gäller försäkringsavtal med näringsidkare som försäkringstagare finns tendenser mot en försiktig användning av oklarhetsregeln. Vidare har HD i NJA 2001 s. 750 uttryckt att oklarhetsregeln kan nyttjas, vilket inte framhävs i mål om tolkning av individuella avtal. Följden blir att försäkringstagaren i detta avseende kan anses vara mera skyddad vid tolkningsförfarandet. Försäkringstagaren kan ha ytterligare ett steg i tolkningsförfarandet till sitt förfogande. Oklarhetsregeln innebär en betydande fördel för försäkringstagaren då avtalsvillkoret kan komma att tolkas till dennes fördel. Det råder dock en viss osäkerhet till huruvida oklarhetsregeln kommer att tillämpas, eller tillämpas, i den utsträckningen att det får någon betydande skillnad.

¹⁷⁸ Prop. 1994/95:17, s. 101.

¹⁷⁹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 73.

¹⁸⁰ Se bland annat NJA 1951 s. 765, NJA 1963 s. 683, NJA 2001 s. 750 samt NJA 2009 s. 877.

5.5 Sammanfattning

Tolkningen av försäkringsavtalet karaktäriseras av en renodlad objektiv tolkningsmetod. En subjektiv tolkningsmetod har en väldigt liten, om inte obetydlig, roll vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Skillnaden mellan individuella avtal samt försäkringsavtal vad gäller en subjektiv tolkningsmetod är således betydande. Konsekvensen av denna åtskillnad torde bli att slutresultatet av tolkningen för det individuella avtalet respektive försäkringsavtalet kan bli olikt då försäkringsavtal ej genomsyras av en gemensam partsvilja.

Den objektiva tolkningsmetoden vad gäller försäkringsavtal består av domstolen uttalade faktorer. Vid tolkningen av ett försäkringsavtal skall man ta hänsyn till, utöver ordalydelsen, klausulens syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt, gängse praxis eller andra relevanta faktorer. Vidare får man utifrån detta avgöra vad som är en rimlig och förnuftig reglering. I det fall man inte finner någon klarhet i tolkningsprocessen torde möjligheten finnas att använda sig av oklarhetsregeln.

Vid tolkningen av det individuella avtalet respektive försäkringsavtalet används i betydande grad objektivt likvärdiga tolkningsdata. Den främsta skillnaden föreligger dock i hur dessa tolkningsdata appliceras och värderas. Med anledning av den gemensamma partsviljans avsaknad vad gäller företagsförsäkringar påverkas således den objektiva tolkningsmetoden. Vad gäller avtalets ordalydelse samt klausulens syfte förekommer dessa båda som tolkningsdata vid respektive avtalstolkning. Ordalydelsen samt klausulens syfte kan dock få en annan innebörd beroende på huruvida en subjektiv eller objektiv tolkningsmetod företas. Följden blir att ordalydelsen samt klausulens syfte kan styra respektive tolkningsförfarande mot olika riktningar.

Försäkringens art torde ha sin närmaste motsvarighet i system- och ändamålsanalysen vad gäller individuella avtal. Skillnaden ligger dock i att försäkringens art beaktas ur en större dimension med anledning av försäkringens särart. Samhällsekonomiska och sociala perspektiv kan påverka tolkningsförfarandet. Vid system- och ändamålsanalysen vad gäller individuella avtal är målet snarare att finna vad parterna avsett att åstadkomma i avtalsrelationen.

Vidare kan traditioner i fråga om formulering samt gängse praxis beaktas i båda fallen. Skillnaden ligger dock i att denna tolkningsdata bättre kan förankras vad gäller försäkringsavtal. Vid individuella avtal är utrönandet av den gemensamma partsviljan det primära vilket innebär att etablerade normen kan få ge vika. Vidare kan det särskilt vid individuella avtal finnas en avsaknad av normer, vilket försvårar applicerbarheten.

Andra relevanta faktorer kan beaktas vid båda tolkningsförfarandena. Skillnaden torde dock föreligga i att omständigheter av betydelse vad gäller individuella avtal härrör till själva avtalet med anledning av den gemensamma partsviljan. Någon sådan begränsning borde inte föreligga vid den objektiva tolkningsmetoden för försäkringsavtal. Vidare företas en skälighetsbedömning i båda fallen. Den slutliga kontrollen över huruvida en viss tolkning är rimlig och förnuftig torde dock inte ha en lika stor genomslagskraft vid tolkningen av individuella avtal. Vid individuella avtal kan den gemensamma partsavsikten likväl glida ifrån vad som allmänt sätt är en förnuftig och rimlig reglering.

Som berörts används objektivt likvärdiga tolkningsdata i båda tolkningsförfarandena med några få undantag. Kundkretsens art som kan tillmätas betydelse vid tolkningen av försäkringsavtal har inte någon motsvarighet vad gäller tolkningen av individuella avtal. Följden blir att man i detta hänseende i viss mån kan särskilja respektive tolkningsförfarande. Att tillämpa den tolkningsmetod för individuella avtal direkt på försäkringsavtal kan innebära att försäkringstagarens skyddsvärda position negligeras. Den skyddsvärda positionen samt försäkringens särart har vidare ett samband med oklarhetsregeln. Oklarhetsregeln torde inte kunna tillämpas vid tolkningen av individuella avtal till skillnad vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Följden blir att försäkringstagaren i detta avseende kan vara mer skyddad vid tolkningsförfarandet.

Det förekommer oklarheter till hur olika tolkningsdata skall vägas mot varandra likt vid individuella avtal. Dock föreligger det i detta avseende en viktig skillnad. Vid försäkringsavtal, till skillnad från individuella avtal, har man inte att utröna en gemensam partsvilja genom den objektiva tolkningsmetoden. Vid tolkningen av individuella avtal kan vissa tolkningsdata prioriteras på olikartade sätt beroende på utslagsgivande gemensam partsvilja. Denna problematik torde inte föreligga vad gäller tolkningen av försäkringsavtal. Följden blir att olika tolkningsdata inte exkluderar varandra på samma sätt vid tolkningen av försäkringsavtal vilket skapar större förutsägbarhet.

6 Slutsats

Syftet med uppsatsen har varit att utreda om man vid tolkningen av försäkringsavtal kan tillämpa samma tolkningsmetoder som vid individuella avtal enligt svensk rättspraxis. För att besvara syftet har en utredning företagits av de tolkningsmetoder som används vid individuella avtal i komparitet med de tolkningsmetoder som används vid tolkningen av försäkringsavtal. Tyngdpunkten har legat i frågeställningen vilka skillnader det finns bland tolkningsmetoderna.

Utredningen har visat att betydande skillnader existerar. Den subjektiva tolkningsmetoden som företas vad gäller tolkningen av individuella avtal har en obetydlig roll vid tolkningen av försäkringsavtal. Anledningen torde vara att det vid försäkringsavtal inte existerar en gemensam partsvilja. Enligt min mening får detta faktum flertalet konsekvenser. Att den subjektiva tolkningsmetoden inte företas vid tolkningen av försäkringsavtalet innebär att slutresultatet av tolkningen av det individuella avtalet respektive försäkringsavtalet kan komma att skilja sig åt. Detta eftersom den objektiva tolkningsmetoden i stor grad påverkas i det fall en gemensam partsvilja inte beaktas. Vid tolkningen av individuella avtal värderas tolkningsdata olikartat beroende på utslagsgivande gemensam partsvilja. Vid tolkningen av försäkringsavtal ligger tyngdpunkten snarare i objektiva fakta.

Enligt min mening talar dessa skillnader för att det tolkningsförfarande vad gäller individuella avtal samt försäkringsavtal borde särskiljas. I vart fall talar skillnaderna för att det måste finnas en viss försiktighet med att förespråka en tolkningsmetod för samtliga avtal. Att tillämpa alternativt hämta ledning från tolkningsförfarandet som används vid individuella avtal kan innebära att grundtanken med försäkringens särart åsidosätts. I detta hänseende kan komparitet göras med försäkringstagarens skyddsvärda position med oklarhetsregeln. Det bör dock inte negligeras att det trots flertalet skillnader mellan tolkningsförfarandena även finns likheter. Objektivt sett används huvudsakligen samma tolkningsdata vid respektive tolkningsförfarande. Enligt min mening talar dock de starka skillnaderna för hur olika tolkningsdata värderas och appliceras samt försäkringens särart starkt emot att respektive tolkningsförfarande likställs.

Att tolkningsförfarandet bör skiljas åt kan dock skapa vissa svårigheter. Individuella avtal samt försäkringsavtal kan vara av skiftande slag. Individuella avtal kan innehålla standardiserade klausuler. Försäkringsavtal kan innehålla individuellt förhandlade klausuler. Svårigheten kan då ligga i vilket tolkningsförfarande som då skall nyttjas baserat på de betydande skillnader som finns. Enligt min mening bör en gränsdragning ske i sådant fall. Försäkringsavtal med individuellt förhandlade klausuler bör behandlas med hänsyn till den gemensamma partsviljan. Anledningen till att försäkringstagarens skyddsvärda position är eftersträvad är bland annat baserat på det faktum att försäkringsavtalet är utformat ensidigt. Försvinner den ensidiga utformningen är det enligt min mening motiverat att den gemensamma partsviljan bör få företräde. Denna gränsdragning torde dock vara svår i praktiken.

Det bör vidare poängteras att det vid individuella avtal kan finnas en avsaknad av bevisad gemensam partsvilja. En renodlad objektiv prövning torde då företas lik den vid tolkningen av försäkringsavtalet. I ett sådant fall torde en försiktig ledning kunna företas vad gäller vissa tolkningsdata. Enligt min mening kan det trots konstaterandet av att en gemensam partsvilja saknas, fortfarande finnas inslag alternativt tendenser som beaktar en trolig eller fiktiv partsvilja vid tolkningen av det individuella avtalet. Det sagda innebär att avsaknaden av en gemensam partsvilja automatiskt inte innebär att tolkningsförfarandet i respektive fall blir likartat.

Källförteckning

Offentliga tryck

Proposition 1994/95:17	Oskäligen avtalsvillkor m.m. Införlivande med svensk rätt av EG:s direktiv om oskäligen avtalsvillkor i konsumentförhållanden
Proposition 2003/04:150	Ny försäkringsavtalslag
Proposition 1988/89:76	Om ny köplag
SOU 2005:85	Tillsyn på försäkringsområdet

Rättsfall

NJA II 1915 s. 251
NJÄ 1963 s. 683
NJÄ 1989 s. 246
NJÄ 1990 s. 24
NJÄ 1993 s. 436
NJÄ 1996 s. 410
NJÄ 1997 s. 382
NJÄ 1998 s. 448
NJÄ 1999 s. 35
NJÄ 2001 s. 750
NJÄ 2004 s. 363
NJÄ 2005 s. 142
NJÄ 2006 s. 53
NJÄ 2007 s. 17
NJÄ 2009 s. 877
Mål T-2806-09

Litteratur

Böcker

Adlercreutz, Axel, *Avtalsrätt I*, tolfte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2002

Adlercreutz, Axel, *Avtalsrätt II*, femte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2001

Adlercreutz, Axel, *Avtal – Lärobok i allmän avtalsrätt*, elfte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2000

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsavtalsrätt*, andra upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsrätt*, sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2005

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010

Dennerståhl, Louise, *Ansvarsförsäkring för företag*, trettonde upplagan, Studentlitteratur, Stockholm 2009

Hedwall, Mattias, *Tolkning av kommersiella avtal*, första upplagan, Juristförlaget, Stockholm 1994

Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, andra upplagan, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 15, Stockholm 1965

Lehrberg, Bert, *Avtalstolkning*, fjärde upplagan, I.B.A. Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Uppsala 2006

Ramberg, Jan, Ramberg, Christina, *Avtalsrätten – En introduktion*, tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2007

Ramberg Jan, Ramberg Christina, *Allmän avtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2010

Tidsskrifter

Bernitz, Ulf, *Kontraktsrätten – särskilt frågan om användning av standardavtal*, SvJT 2001 s. 300

Bernitz, Ulf, *Svensk standardavtalsrätt och EG-direktivet om avtalsvillkor*, SvJT 1995 s. 625

Ingvarsson, Torbjörn, *Tolkning av försäkringsavtal*, NFT 2/2007 s. 137

Försäkringsvillkor

Ansvarsförsäkring för VD och styrelse i AB, Länsförsäkringar, V 455:8

Ansvarsförsäkring för VD och styrelse, Folksam, J 325:2